

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาบทบาทของผู้บริหารและครูอาจารย์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามุททศาศคร ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารข้อมูลต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการวิจัย โดยประมวลเป็นประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดที่เกี่ยวกับบทบาท
 - 1.1 ความหมาย แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท
 - 1.2 ประเภทของบทบาท
 - 1.3 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหาร โรงเรียน
2. แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
 - 2.1 ความหมาย
 - 2.2 ความสำคัญของสิ่งแวดล้อม
 - 2.3 ประเภทของสิ่งแวดล้อม
 - 2.4 สภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย
 - 2.5 สาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อม
 - 2.6 ปัญหาสิ่งแวดล้อม
 - 2.7 แนวทางแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม
3. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม
 - 3.1 ความหมายของการจัดการสิ่งแวดล้อม
 - 3.2 หลักการ และแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อม
4. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน
 - 4.1 การบริหารงานสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน
 - 4.2 การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของโรงเรียน
 - 4.3 การสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคลากรของโรงเรียน
 - 4.4 การจัดกิจกรรมรณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน
 - 4.5 การร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม

5. แนวปฏิบัติในการบริหารงานด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยในประเทศ

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ความหมาย และแนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

1. ความหมาย และแนวคิดเกี่ยวกับบทบาท ความหมายของบทบาทมีผู้ให้แนวคิดต่าง ๆ ดังนี้

คิงส์วีย์ เดวิส (Davis, 1948 อ้างถึงใน กนกวรรณ โสรัจจตานนท์, 2546: 14) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับบทบาทไว้ บทบาทเป็นพฤติกรรมที่ได้กระทำจริงๆ และเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่ ส่วนสถานภาพเป็นการกำหนด พฤติกรรมของเจ้าของตำแหน่ง

กนกวรรณ โสรัจจตานนท์ (2546: 14) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับบทบาทไว้ ดังนี้ การที่สังคมได้กำหนดเฉพาะเจาะจงให้เราปฏิบัติหน้าที่ ตามบทบาทใดบทบาทหนึ่งนั้นเรียกว่า เป็นบทบาทที่ถูกกำหนด (prescribed role) ถึงแม้ว่าบุคคลบางคนจะไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตาม บทบาทที่คาดหวัง โดยผู้อื่นก็ยังยอมรับว่าจะต้องปฏิบัติไปตามบทบาทที่สังคมกำหนดให้ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติจริง (enacted role) เป็นวิธีการที่บุคคลได้แสดง หรือปฏิบัติออกมาจริงตามตำแหน่งของความไม่ตรงกันของบทบาทที่ถูกกำหนดกับบทบาทที่ปฏิบัติจริงนั้นอาจจะมีสาเหตุมาจาก

- (1) บุคคลขาดความเข้าใจในส่วน of บทบาทที่ต้องการ (lack of understanding)
- (2) ความไม่เห็นด้วย (can not to conform) หรือ ไม่ลงรอยกับบทบาทที่ถูกกำหนด
- (3) บุคคลไม่มีความสามารถ (inability) ที่จะแสดงบทบาทนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ทีออเดอร์ ซาบิน และเจอร์เนอร์ ราฟ (Sarbin . and Jurnur, 1979 อ้างถึงใน กนกวรรณ โสรัจจตานนท์, 2546: 14) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “บทบาท” คือ พฤติกรรมที่คาดหวังว่าผู้อยู่ในแต่ละสถานภาพจะพึงกระทำ

ราชบัณฑิตยสถาน (2532: 315) ได้ให้ความหมายของคำว่าบทบาทไว้ดังนี้ บทบาท (role) หมายถึง “การทำหน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ”

ลักษณะบทบาทที่สังคมกำหนด หรือบทบาทในทางสังคม (social role) ดังนี้

สุชา จันทน์เอม (2534: 29) ได้ให้ความหมายบทบาทในทางสังคมกำหนดไว้ว่า เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี หรือหน้าที่สังคมได้กำหนดไว้ให้บุคคลในสถานภาพต่าง ๆ ยึดถือเป็น

แนวทางปฏิบัติบทบาทในสังคมของบุคคล จึงแตกต่างกันไปตามสถานภาพของเขา เช่น บทบาทของครูอาจารย์ สังคมกำหนดไว้ว่า ครูอาจารย์ จะต้องประสิทธิ์ประสาทวิชาการให้แก่ศิษย์ อบรมให้ศิษย์เป็นผู้มีความรู้ มีกิริยามารยาทดี และเป็นพลเมืองดีในระบบประชาธิปไตย ครูจึงต้องคอย ดูแลสอดส่องความประพฤติของศิษย์ ให้ความช่วยเหลือศิษย์ ตลอดจนเมตตาศิษย์ของตนอย่างเต็มที่

จี คัมบลิว อัลพอร์ต (Allport, 1967 อ้างถึงใน ปิยะนุช โพธิ์มี, 2541: 14) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการแสดงบทบาทของบุคคลว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยเกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

(1) บทบาทที่สังคมคาดหวัง (role expectation) คือบทบาทที่สังคมคาดหวังให้บุคคลปฏิบัติตามความคาดหวังที่กำหนดโดยกลุ่มสังคม และโดยสถานภาพที่บุคคลนั้นครองอยู่

(2) การรับรู้บทบาท (role perception) คือการที่บุคคลรับรู้ในบทบาทของตนเองว่าจะมีบทบาทอย่างไร และสามารถจะมองเห็นบทบาทของตนเองได้ตามการรับรู้ที่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับความต้องการของบุคคลนั่นเอง โดยการรับรู้ในบทบาทและความต้องการของบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล ตลอดจนเป้าหมายในชีวิตและค่านิยมของบุคคลที่สวมบทบาท

(3) การยอมรับบทบาทของบุคคล (role acceptance) จะเกิดขึ้นเมื่อมีความสอดคล้องของบทบาทตามความคาดหวังของสังคม และบทบาทหน้าที่ที่ตนเองรับรู้อยู่ การยอมรับบทบาทเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับความเข้าใจในบทบาท และการสื่อสารระหว่างสังคมและบุคคลนั้น ทั้งนี้เพราะบุคคลไม่ได้ยินดียอมรับบทบาททุกบทบาทเสมอไป แม้ว่าจะได้รับการคัดเลือกหรือถูกแรงผลักดันจากสังคมให้รับตำแหน่ง และมีบทบาทหน้าที่ปฏิบัติก็ตาม เพราะถ้าหากบทบาทที่ได้รับนั้นทำให้ได้รับผลเสียหายหรือเสียประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าขัดแย้งกับความต้องการ (role conflict) หรือค่านิยมของบุคคลนั้น ผู้ครองตำแหน่งอยู่ก็พยายามหลีกเลี่ยงบทบาทนั้น ไม่ยอมรับบทบาทนั้น ๆ

(4) การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของบุคคล (role performance) เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง (actual role) ซึ่งอาจจะเป็นการแสดงบทบาทตามที่สังคมคาดหวังหรือเป็นการแสดงบทบาทตามการรับรู้ และตามความคาดหวังของตนเอง การที่บุคคลจะปฏิบัติตามหน้าที่ได้ดีเพียงใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับ ระดับการยอมรับบทบาทนั้นๆ ของบุคคลที่ครองตำแหน่งอยู่ ซึ่งเนื่องมาจากความสอดคล้องกันของบทบาทตามความคาดหวังของสังคมและการรับรู้บทบาทของตนเอง

สรุปได้ว่า ความหมายของบทบาท หมายถึง การทำหน้าที่หรือพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลใด บุคคลหนึ่งปฏิบัติจริงตามหน้าที่ซึ่งได้รับการแต่งตั้งหรือสังคมยอมรับ ซึ่งการแสดงออกของบทบาทจะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ด้วย บทบาทยังรวมถึงการแสดงออกของบุคคลในด้านที่เกี่ยวข้องกับคำพูดลักษณะท่าทาง การตอบสนองกิริยาอาการต่างๆ เพื่อให้ผู้อื่นทราบว่าตนกำลังทำหน้าที่อะไร มีตำแหน่งหรือฐานะทางสังคมอย่างไร

2. ประเภทของบทบาท

สุพัตรา สุภาพ (2522: 58) ได้แบ่งประเภทของบทบาทเป็น 2 ประเภท ตามตำแหน่งที่ทำให้เกิดบทบาท คือ

(1) บทบาทที่ได้รับมาจากตำแหน่ง เป็นบทบาทที่ถูกกำหนดควบคุมไปกับตำแหน่งได้แก่ฐานะของตำแหน่งนั้น กฎระเบียบ ภารกิจ หน้าที่ ความรับผิดชอบ สิทธิและข้อผูกพันซึ่งกำหนดไว้เป็นปทัสฐาน สำหรับผู้ดำรงตำแหน่งนั้น

(2) บทบาทที่ถูกกำหนดโดยบุคลิกภาพของแต่ละคน ได้แก่ ค่านิยม เจตคติ การศึกษาอบรม ประสบการณ์ ตลอดจนพื้นฐานทางวัฒนธรรมประเพณีที่ผู้ดำรงตำแหน่งฝึกปฏิบัติ

วินิจ เกตุขำ และคมเพชร ฉัตรสุภสกุล (2522: 63) ได้แบ่งประเภทของบทบาทเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

(1) บทบาทที่เข้ากันได้กับบุคลิกภาพส่วนรวมของบุคคล (role compatibility) หมายถึงพฤติกรรมหรือบทบาทที่บุคคลแสดงออกมาแล้วไม่ขัดกับความรู้สึกของเขา ตรงกับความต้องการของเขาและสังคมยอมรับ

(2) บทบาทที่เข้ากันไม่ได้กับบุคลิกภาพส่วนรวมของบุคคล (role incompatibility) หมายถึง บทบาทที่แสดงออกมาแล้วขัดกับความรู้สึกของตนเองและผิดไปจากความคาดหมายของสังคมที่กำหนดว่าเขาควรมีบทบาทอย่างไร

สรุปได้ว่า บทบาทหมายถึงพฤติกรรมของบุคคลที่จะประพฤติปฏิบัติ ตามเงื่อนไขและอำนาจหน้าที่ที่ต้องกระทำเมื่อบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งหนึ่งย่อมมีส่วนผูกพันกับความคิดเห็นของผู้ดำรงตำแหน่งเองและเกี่ยวพันกับสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งอื่นที่เกี่ยวข้องภายใน สังคมเดียวกัน

3. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารโรงเรียน

ผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทในฐานะผู้นำของโรงเรียนจะต้องมีบทบาทบริหารงานทุกด้าน

กิติมา ปรีดีดิลก (2532: 265) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ผู้นำแต่ละคนย่อมจะมีบทบาทของตนแตกต่างกันออกไป แล้วแต่สถานการณ์ ความถนัดของผู้นำ และความต้องการของสมาชิกในกลุ่มหรือผู้ร่วมงาน

สมพงษ์ เกษมสิน (2526: 402 – 403) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของผู้นำไว้ว่า ดังนี้

- (1) เป็นผู้รับผิดชอบในการปฏิบัติงานที่อยู่ในความรับผิดชอบ
- (2) เป็นผู้ช่วยเสริมสร้างให้ปริมาณและคุณภาพของงานสูงสุด
- (3) เป็นผู้สอนและแนะนำวิธีการทำงานให้กับผู้ใต้บังคับบัญชา
- (4) เป็นผู้ติดต่อประสานงานในองค์กร

(5) เป็นผู้สั่งงาน ควบคุม และตัดสินใจ

กิติพันธุ์ รุจิรกุล (2529: 58 - 61) ได้กล่าวว่า ผู้นำมีบทบาทและหน้าที่หลายประการ ผู้นำที่อยู่ในระบบเผด็จการอาจมีบทบาทอย่างหนึ่ง และผู้นำในกลุ่มประชาธิปไตยก็อาจมีบทบาทอีกอย่างหนึ่ง หรืออาจมีบทบาทคล้ายคลึงกันอยู่บ้างเป็นกรณี

พนัส หันนาคินทร์ (2524: 59) ได้กล่าวว่าเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนไว้ 6 ประการ คือ

(1) ผู้บริหารโรงเรียนต้องเป็นผู้จัดการ ได้แก่ การคาดหวังว่าผู้บริหารโรงเรียนจะต้องเป็นผู้จัดหา จัดทำเค้าโครงการบริหาร โดยกำหนดหน้าที่ตำแหน่งงานต่างๆ ประสานงาน ทรัพยากรที่เป็นมนุษย์และมีวิสัยทัศน์เข้าด้วยกัน เพื่อให้เป้าหมายของหน่วยงานบรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ

(2) ผู้บริหารโรงเรียนต้องเป็นผู้นำทางการศึกษา

(3) ผู้บริหารโรงเรียนต้องเป็นผู้มีวินัยและรักษาวินัย บทบาทของครูใหญ่ในเรื่องระเบียบวินัยนับว่า เป็นบทบาทที่สำคัญที่สุดของผู้บริหาร โรงเรียนในสายตาของผู้ปกครองและนักเรียน

(4) ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ จะสามารถสร้างสภาพแวดล้อมในโรงเรียนได้ 2 ประการ คือ การสร้างขวัญให้แก่บุคลากรในโรงเรียน และสภาพในโรงเรียนจะเต็มไปด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างมนุษย์

(5) ผู้บริหารโรงเรียนต้องเป็นผู้ริเริ่มให้มีการเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารโรงเรียนสมัยใหม่ต้องมีลักษณะเป็นผู้นำให้มีการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เพื่อความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงแผนงานหรือกำหนดเกี่ยวกับการศึกษาของโรงเรียน เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนมากที่สุด

(6) ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องเป็นคนกลางที่จะจัดหรือประสานงานในเรื่องขัดแย้งต่างๆ ผู้บริหารโรงเรียนต้องกล้าเผชิญปัญหาขัดแย้งต่างๆ ที่เกี่ยวกับครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ผู้บริหารจะต้องยึดมั่นในความเป็นกลางรักษาความเที่ยงตรง

สรุปได้ว่า บทบาทและหน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียนนั้นเป็นการแสดงให้เห็นพฤติกรรมของผู้นำอันเป็นที่คาดหวังของผู้ตามและเป็นที่ต้องการของกลุ่ม ซึ่งขึ้นอยู่กับเป้าหมายและวัฒนธรรมที่ปฏิบัติอยู่ในสังคมนั้นๆ

แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

1. ความหมาย และความสำคัญของสิ่งแวดล้อม

มีผู้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมไว้หลายลักษณะ ดังนี้

คำว่า “สิ่งแวดล้อม” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า “Environment” ซึ่งมีความหมายได้หลายอย่างขึ้นอยู่กับผู้ใช้คำนี้จะต้องการขอบเขตเพียงใด มีผู้ให้ความหมายคำว่า สิ่งแวดล้อมไว้ต่างกัน ดังนี้

กนก จันทร์ทอง (2538: 9) สิ่งแวดล้อม ได้ให้ความหมายว่า สิ่งแวดล้อม คือทุกสิ่งทุกอย่างที่ส่งผลต่อสิ่งมีชีวิตตลอดชีวิต

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 (2539: 837) ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมว่า เป็นสิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์ได้ทำขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (2530: 1) ได้ให้ความหมายว่า สิ่งแวดล้อม คือทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มีอิทธิพลและเกี่ยวโยงถึงกันเป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งมีส่วนเสริมสร้างหรือทำลายอีกส่วนหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ สิ่งแวดล้อมเป็นวงจรและวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันไปทั้งระบบ

วินัย วีระวัฒนานนท์ (2532: 1) ได้ให้ความหมายสิ่งแวดล้อมว่า สิ่งแวดล้อม คือสิ่งที่อยู่โดยรอบที่มีผลกระทบต่อชีวิต ซึ่งหมายรวมถึงธรรมชาติที่เป็นรูปธรรมที่เรียกว่า สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น ดิน น้ำ อากาศ และสิ่งที่เป็นนามธรรมสำหรับมนุษย์ ที่เรียกว่าสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ ที่มีผลกับความผูกพันกับความรู้สึนึกคิด และกิจกรรมของมนุษย์ ตั้งแต่แรกเกิดจนตาย

สรุปได้ว่า สิ่งแวดล้อม คือสิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพ ที่อยู่รอบตัวมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น สิ่งแวดล้อมสามารถส่งผลกระทบต่อกันอย่างเป็นระบบ เช่น ดิน น้ำ อากาศ ไฟฟ้า อากาศ เป็นต้น

2. ความสำคัญของสิ่งแวดล้อม

จากการที่สิ่งแวดล้อมส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตตลอดชีวิต สิ่งแวดล้อมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษย์ ซึ่งได้มีผู้กล่าวถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อมนุษย์ไว้หลายทัศนะดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2535: 10 – 11) กล่าวถึงสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิต เมื่อมนุษย์มีพัฒนาการทางสังคมและเศรษฐกิจสูงขึ้น มนุษย์ได้นำ

สิ่งแวดล้อมมาใช้หรือตัดแปลงเป็นปัจจัยในการอำนวยความสะดวกสบาย และเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ หากสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลงย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตและคุณภาพชีวิตของมนุษย์

คำรังสรรค์ ชัยสนิท (2537: 8 - 10) กล่าวถึงสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้

(1) มนุษย์กับภูมิอากาศ ภูมิอากาศมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตสุขภาพอนามัย และกิจกรรมต่างๆ ที่มนุษย์กระทำอยู่

(2) มนุษย์กับภูมิประเทศ มนุษย์เป็นผู้เลือกทำเลที่ตั้งในการสร้างบ้าน อาคารและการประกอบอาชีพ เพื่อให้เกิดความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต

(3) มนุษย์กับดิน ดินเป็นบ่อเกิดแห่งอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค เพราะที่ดินแต่ละแห่งจะมีคุณสมบัติแตกต่างกัน

(4) มนุษย์กับน้ำ น้ำมีความสำคัญมาก เพราะน้ำบนพื้นผิวโลกที่มนุษย์จะนำมาใช้อุปโภคบริโภคได้จะเป็นน้ำจืดที่มีอยู่เฉพาะบางพื้นที่ มีได้มีทั่วไป และเป็นน้ำผิวดินที่ได้จากแม่น้ำลำคลอง ห้วย หนอง บึง และทะเลสาบ และน้ำใต้ดิน

(5) มนุษย์กับพืชพรรณธรรมชาติ พืชพรรณธรรมชาตินับเป็นแหล่งของปัจจัยสี่สำหรับมนุษย์ เป็นทั้งอาหาร ที่อยู่อาศัยและอาหารของสัตว์ที่นำมาบริโภค ตลอดจนสร้างอาชีพให้กับมนุษย์อีกด้วย

(6) มนุษย์กับแร่ธาตุ มนุษย์นำแร่ธาตุมาใช้ประโยชน์เพื่อเสริมสร้างให้การดำรงชีวิตเป็นไปอย่างสะดวกสบาย ทำให้เกิดการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ และเทคโนโลยีต่างๆ

(7) มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม สิ่งแวดล้อมทางสังคมเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น และมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ไม่น้อย

สวัสดี โนนสูง (2543: 6) กล่าวถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมไว้ 6 ประการ ดังนี้

(1) เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เช่น ความต้องการออกซิเจนในการหายใจ และการเผาผลาญอาหาร เป็นต้น

(2) มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน ในสภาพที่เหมาะสมจะมีมนุษย์อยู่หนาแน่น เช่น ที่ราบลุ่มแม่น้ำ ที่ราบชายฝั่งทะเล และที่ราบตามหุบเขา ถ้าสิ่งแวดล้อมไม่เหมาะสมจะมีการอพยพไปสู่สภาพแวดล้อมที่ดีกว่า

(3) มีอิทธิพลต่อลักษณะที่อยู่อาศัย ในแต่ละภูมิภาคบ้านเรือนจะมีโครงสร้างรูปแบบและการใช้วัสดุที่แตกต่างกันเพื่อให้เหมาะสมกับภูมิอากาศ

(4) เป็นตัวกำหนดลักษณะการดำรงชีพของมนุษย์ เช่น แถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นที่ราบลุ่ม มีลมมรสุมและป่าไม้ค่อนข้างสมบูรณ์ มนุษย์จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ส่วนตอน

เหนือของแอฟริกาหรือเอเชียตะวันตกเฉียงใต้มีสภาพแห้งแล้งเป็นทะเลทราย มนุษย์จะดำรงชีพด้วยการเลี้ยงสัตว์แบบเร่ร่อนไปตามแหล่งน้ำและหญ้ารอบ โอเอซิส เป็นต้น

(5) มีความสำคัญต่อความเจริญรุ่งเรืองและความผาสุกของมนุษยชาติ คือหากประเทศใดมีทรัพยากรมาก รู้จักใช้อย่างเหมาะสมจะทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความมั่นคงและเจริญก้าวหน้า

(6) มีความสำคัญทางด้านวิชาการและเอกลักษณ์ของชาติ โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรม โบราณสถาน และโบราณวัตถุ อันแสดงออกถึงวิวัฒนาการและความรุ่งเรืองของมนุษย์ในอดีต เป็นเอกลักษณ์หรือความภาคภูมิใจของบุคคลในชาติ

สรุปได้ว่า สิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อการเกื้อกูลกันและสัมพันธ์กันตามระบบของธรรมชาติ เพื่อการอยู่รอดของสิ่งมีชีวิต และการคงอยู่ของสิ่งไม่มีชีวิตที่เป็นประโยชน์ต่อสิ่งมีชีวิตทั้งในรูปของอาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ตลอดจนการเสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดี สดวกสบาย และความเจริญให้แก่มนุษย์ ซึ่งทำให้มีการบริโภคทรัพยากรต่างๆ อยู่ตลอดเวลา และสามารถก่อให้เกิดผลกระทบทั้งที่ประโยชน์และเป็นโทษต่อสิ่งแวดล้อมอื่นๆ และตนเองจากการใช้ทรัพยากรได้

3. ประเภทของสิ่งแวดล้อม

นาท ดัชนีวิรุฬห์ และพุลทรัพย์ สมุทรสาคร (2528: 1) ได้จัดประเภทของสิ่งแวดล้อมไว้ 2 ประเภท ดังนี้

(1) สิ่งแวดล้อมในด้านรูปธรรม (concrete environment) ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือสิ่งไม่มีชีวิต เช่น ดิน น้ำ ป่า ภูเขา ถนน โรงงาน วัดวาอาราม ภาพเขียน รูปปั้น เป็นต้น และสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพหรือมีชีวิตทุกชนิด เช่น มนุษย์ สัตว์ พืช จุลชีวัน เป็นต้น

(2) สิ่งแวดล้อมในด้านนามธรรม (abstract environment) เป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ได้แก่ ระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2535 : 9) ได้จำแนกสิ่งแวดล้อมเป็น 2 ประเภท คือ

(1) สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (natural environment) หรือสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า ดิน อากาศ มนุษย์ แร่ ฯลฯ สิ่งแวดล้อมเหล่านี้แบ่งออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่

(1.1) สิ่งแวดล้อมที่มีชีวิต (biotic environment) ได้แก่พืช สัตว์ มนุษย์

(1.2) สิ่งแวดล้อมไม่มีชีวิต (abiotic environment) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต ทั้งที่มองเห็นได้และไม่สามารถมองเห็นได้ เช่น ลมฟ้าอากาศ ดิน ภูมิประเทศ เป็นต้น

(2) สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (man-made environment) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ แบ่งออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่

(2.1) สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (physical environment) เป็นสิ่งแวดล้อมที่เป็นวัตถุ มีลักษณะทางกายภาพมองเห็นชัดเจน เช่น บ้าน ถนน เสื้อผ้า เป็นต้น

(2.2) สิ่งแวดล้อมทางสังคม (social environment) เป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น แต่ไม่ใช่วัตถุ ไม่สามารถมองเห็นได้เป็นพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น วัฒนธรรม ประเพณี การเมือง กฎหมาย เป็นต้น

สรุปได้ว่า ประเภทของสิ่งแวดล้อมนั้น สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (natural environment) หมายถึง ทรัพยากรต่างๆ ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เช่น คน พืช สัตว์ ดิน น้ำ อากาศ และพลังงาน เป็นต้น ซึ่งมีทั้งชนิดที่ที่ใช้แล้วหมดไป ชนิดที่มีการหมุนเวียน หรือใช้ไม่มีวันหมด และชนิดที่สามารถทดแทนได้

4. สภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

จากการที่มนุษย์ได้ใช้สิ่งแวดล้อมเป็นที่อยู่อาศัยและนำมาใช้เป็นปัจจัยในการดำรงชีวิต ทำให้มนุษย์ได้ทำลายสิ่งแวดล้อมลงเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมนุษย์เพิ่มจำนวนประชากรมากขึ้น การทำลายสิ่งแวดล้อมก็เพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัว

บุญธรรม จิตไชยสง (2531: 40 – 50) กล่าวถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมว่า สำหรับประเทศไทย ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นและน่าเป็นห่วงนั้น สามารถแยกลักษณะและจัดความรุนแรงของปัญหาได้โดยสรุปได้ดังนี้

(1) ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม

(1.1) ปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้ ปัจจุบันทรัพยากรป่าไม้ของไทยถูกบุกรุกทำลายอย่างหนักทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม เป็นสาเหตุให้ได้พบสภาพป่าเสื่อมโทรมอยู่โดยทั่วไปจากสภาพป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ครอบคลุมพื้นที่กว่า 60 % ของพื้นที่ทั้งประเทศเมื่อประมาณ พ.ศ. 2500 ถึงปัจจุบัน ถ้าจำแนกออกเป็นป่าที่ไม่เคยมีการบุกรุกมาก่อน มีประมาณ 5 % ของพื้นที่ทั้งประเทศเท่านั้น สำหรับพื้นที่ป่าที่ยังคงสภาพความเป็นป่าอยู่นั้น มีประมาณ 29% ของพื้นที่ประเทศหรือประมาณ 93 ล้านไร่ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ ที่สืบเนื่องจากการลดลงของป่าไม้ก็คือ พื้นที่ภูเขาที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ซึ่งเป็นหัวใจของระบบความสัมพันธ์ของธรรมชาติได้ส่งผลกระทบถึงปัญหาแหล่งน้ำทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพ และการใช้ที่ดินตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ นอกจากปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่าบกแล้ว การลดลงของพื้นที่ป่าชายเลนก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง โดยเฉพาะพื้นที่ฝั่ง

ตะวันออกของภาคใต้ การลดลงของพื้นที่ป่าชายเลนจากประมาณ 2.3 ไร่ เมื่อปี พ.ศ. 2504 เหลือประมาณ 1.2 ล้านไร่ ในปี พ.ศ. 2529 และในระยะ 2 – 3 ปีผ่านมา อัตราการลดลงของพื้นที่ป่าชายเลนมีอัตราการลดลงเร็วมากทั้งนี้เนื่องจากการขยายตัวของการทำงานกึ่ง เป็นต้น ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะได้กำหนดเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชายเลนแล้วก็ตาม แต่ในปัจจุบันก็ยังมีการลักลอบและบุกรุกป่าชายเลนตลอดเวลาโดยเฉพาะเพื่อการเพาะเลี้ยงกุ้ง เช่น แถบจังหวัดระยอง จันทบุรี ตราด ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และสตูล

(1.2) ปัญหาการใช้ประโยชน์ที่ดิน ในขณะที่ทรัพยากรที่ดินมีจำกัด แต่จำนวนประชากรกลับเพิ่มมากขึ้น พื้นที่เหมาะสมเพื่อการเกษตรก็ลดลงเรื่อยๆ ถูกเปลี่ยนสภาพไปเป็นชุมชนหรือแหล่งอุตสาหกรรมในขณะเดียวกัน ความต้องการเพิ่มผลผลิต ทั้งเพื่อการบริโภคในประเทศและการส่งออกสูงขึ้นตลอดเวลา ซึ่งส่งผลให้มีการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าไม้เพื่อใช้เป็นเกษตรกรรม ผลที่ตามมาคือพื้นที่ป่าไม้ลดลง ดินเสื่อมโทรมลงรวดเร็ว

(1.3) ปัญหาการชะล้างพังทลายของดิน ในประเทศไทยมีการชะล้างพังทลายค่อนข้างสูง ดินจึงอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม และจากรายงานการศึกษาเมื่อปี 2524 พบว่าพื้นที่ประมาณ 107 ล้านไร่ทั่วประเทศ กำลังประสบปัญหาการชะล้างพังทลายของดินทั้งในระดับปานกลางและระดับสูง โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีความลาดชันมากกว่า 35 % ดินที่ถูกชะล้างพังทลายของพื้นที่ตอนบนของกลุ่มน้ำต่างๆ ก็จะไหลมาตกตะกอนตามท้องน้ำ ทำให้ท้องน้ำตื้นเขิน ซึ่งจากตัวเลขปี พ.ศ. 2525 พบว่า ปริมาณตะกอนทั้งหมด 11 ล้านตัน หรือประมาณ 8.5 ล้าน ลูกบาศก์เมตร

(1.4) ปัญหาดินเค็ม ปัญหาที่เกิดขึ้นในภาคอีสาน ซึ่งมีข้อสมมติฐานว่าสาเหตุการเกิดดินเค็มนั้น เพราะได้ชั้นดินลึกลงไปเป็นชั้นหินเกลือ เกลือเหล่านั้นมักจะละลายไหลปะปนไปในน้ำใต้ดิน เมื่อมีการไถดินป่าและสูบน้ำเกลือขึ้นมาเพื่อผลิตเกลือสินเธาว์ จึงเป็นสาเหตุที่ช่วยให้การแพร่กระจายของดินเค็มเป็นไปอย่างรวดเร็ว

(2) ปัญหามลพิษ หรือปัญหามลพิษ (pollution) มีปัญหาสำคัญดังนี้

(2.1) มลพิษทางน้ำ ปัญหาน้ำเน่าเสีย นั้น มีทั้งในแม่น้ำลำคลองและชายฝั่งทะเล โดยเฉพาะในย่านที่มีชุมชนหรือย่านอุตสาหกรรม เช่น แม่น้ำเจ้าพระยาและลำคลองที่เชื่อมต่อ แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำบางปะกง แม่น้ำคลอง รวมทั้งชายฝั่งทะเล บริเวณแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่น พัทยา หัวหิน ชะอำ เป็นต้น ทั้งนี้แหล่งที่มา คือ น้ำทิ้งชุมชน น้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น

(2.2) มลพิษทางอากาศ และเสียง ปัญหาคุณภาพอากาศที่เสื่อมโทรมส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในเมืองใหญ่ๆ เช่น กรุงเทพมหานคร และเมืองหลักต่างๆ ที่มีปัญหาด้านการจราจรติดขัดซึ่งเมืองใหญ่ๆ เหล่านี้จะเกิดปัญหามลพิษต่างๆ มากมาย เช่น คิวจากรถบรรทุกและรถเมล์ที่ใช้น้ำมันดีเซล คิวจากมอเตอร์ไซค์ 2 จังหวะ คาร์บอนมอนนอกไซด์จากรถยนต์ที่ใช้น้ำมัน

เบนซินฝุ่นละอองจากการจราจรและการอุตสาหกรรม กลิ่นเหม็นจากโรงงาน เสียงดังจากรถตู้ๆ หรือมอเตอร์ไซค์ที่มีการทะลวงท่อ ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะได้ห้ามมาตรการต่างๆ มาแก้ไขปัญหามีการใช้แผนปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศและเสียงจากยานพาหนะทางบกและทางน้ำ แต่การแก้ปัญหาที่ยังไม่สำเร็จมาตรการต่างๆ ก็ยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร เพราะยังมีปัญหาในทางปฏิบัติอยู่มาก และประชาชนก็ยังไม่ได้ให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง

(2.3) ขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล ปัญหาที่น่าเป็นห่วงอย่างมากในเรื่องขยะ คือ ปัญหาขยะติดเชื้อจากโรงพยาบาล คลินิกต่างๆ และปัญหากากของเสียอันตราย เช่น เศษซากถ่านไฟฉาย หลอดไฟนีออน ภาชนะบรรจุยาฆ่าแมลงที่ถูกทิ้งปะปนไปกับขยะมูลฝอยทั่วไป ซึ่งเป็นปัญหาที่น่าเป็นห่วงมากในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการแพร่เชื้อโรค และการกระจายสิ่งปนเปื้อนสู่สิ่งแวดล้อม

สรุปว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมสำคัญที่เกิดขึ้น คือ ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมและปัญหามลพิษต่างๆ ถึงแม้จะมีกฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมหลายฉบับ แต่ก็เกิดปัญหาความซับซ้อนทางด้านการบังคับใช้กฎหมายและไม่สามารถจะดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิดได้อย่างเต็มที่

5. สาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อม

จากสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เป็นพิษนี้มาจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งได้มีผู้กล่าวถึงความสำคัญของสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีต่อมนุษย์ไว้หลายทัศนะดังนี้

ณรงค์ ฌ เชียงใหม่ (2525 : 13) หน่วยเวชศาสตร์ชุมชน คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ กล่าวถึงสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมไว้ ดังนี้

(1) การเพิ่มจำนวนประชากรการเพิ่มจำนวนประชากรโลก โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนา การเพิ่มของประชากรเป็นไปในอัตราที่สูงมาก เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น ปัญหาที่ตามมา ก็มากขึ้น เช่น ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหาการผลิตอาหารให้เพียงพอเพื่อเลี้ยงประชากรที่เพิ่มขึ้น ปัญหาเหล่านี้เกี่ยวพันกับปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้นหรือบางประเทศที่มีการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมแต่นำเอาเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ไม่เหมาะสมกับประเทศของตนมาใช้ ก็ทำให้เกิดปัญหาการเสื่อมโทรมทางด้านสิ่งแวดล้อมได้เช่นกัน

(2) การขยายตัวทางเศรษฐกิจ และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีผลให้มาตรฐานการครองชีพของมนุษย์สูงขึ้น อัตราการบริโภคต่อหัวจึงสูงตามไปด้วย ประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม ประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสูงจะมีความสามารถในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้มาก เช่นเดียวกับเทคโนโลยีสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้แก่

(2.1) ด้านการเกษตร ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงจะเกิดอันตรายต่อผู้ใช้ผู้บริโภคโดยตรง หรือโดยอ้อม กล่าวคือยาฆ่าแมลงจากพืชหรือบนพื้นดินจะถูกนำชะลงในแหล่งน้ำสะสมอยู่ใน สัตว์น้ำและจะเข้าสู่ร่างกายคนโดยวงจรลูกโซ่การถ่ายเทอาหาร

(2.2) ด้านอุตสาหกรรม การใช้เครื่องจักรผลิตแทนแรงคนทำให้ผลิตเพิ่มมากขึ้น ราคาถูกทำให้ทรัพยากรถูกใช้อย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนทรัพยากร นอกจากนี้ ยังเกิดปัญหาคมน่างานและปัญหาทางด้านอุบัติเหตุ เป็นต้น

(2.3) ด้านคมนาคม การคมนาคมที่มีประสิทธิภาพทำให้ติดต่อได้สะดวกรวดเร็ว ยิ่งขึ้น แต่จะมีปัญหาในด้านอุบัติเหตุ รายงานทางการแพทย์กล่าวว่าสาเหตุการตายของ มนุษย์ใน ปัจจุบันเนื่องมาจากอุบัติเหตุมากเป็นอันดับหนึ่ง (เกษม จันทรแก้ว, 2541 : 124 - 125)

นอกจากนี้ จะต้องใช้เชื้อเพลิงในการคมนาคมเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในประเทศไทย น้ำมันเชื้อเพลิงเกือบครึ่งหนึ่งใช้เพื่อกิจกรรมการคมนาคมขนส่ง ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาขาดแคลน เชื้อเพลิงในอนาคตได้

(1) สารกัมมันตภาพรังสี ซึ่งใช้ในการถนอมอาหาร รักษาโรคจากการเผาไหม้ของ เชื้อเพลิงและการสงคราม ซึ่งรังสีเหล่านี้อาจแพร่เข้าสู่สิ่งแวดล้อม ถ้ามีจำนวนมากก่อให้เกิด อันตรายต่อมนุษย์ได้

(2) ความเชื่อและค่านิยมที่ไม่เหมาะสม ความเชื่อและค่านิยมที่ไม่เหมาะสมก่อให้เกิด ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่พบเห็นมีอยู่มากมาย ได้แก่

(2.1) ความฟุ่มเฟือย หรูหรา เป็นค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับความเจริญก้าวหน้าทางด้าน เทคโนโลยี เช่น การใช้รถยนต์กำลังม้าสูงๆ เป็นเหตุให้สิ้นเปลืองน้ำมันเชื้อเพลิง ทำให้เกิดปัญหา อากาศเสีย การจัดงานพิธีอย่างฟุ่มเฟือย การทำบุญในเทศกาลต่างๆ ทำให้มีของเหลือมาก ทำให้เกิด ความสิ้นเปลืองโดยไม่จำเป็น และใช้ทรัพยากรไม่คุ้มค่า

(2.2) ความมั่งง่ายและความประมาท เช่น การทิ้งขยะมูลฝอยไม่เป็นที่ การฝ่าฝืน กฎหมายหรือระเบียบต่างๆ ก่อให้เกิดอุบัติเหตุ เช่น การจราจร การไม่ระวังรักษาความปลอดภัยใน การก่อสร้างก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้อยู่ใกล้และเกิดอุบัติเหตุต่อคนงานการบรรทุกสินค้าเกินน้ำหนัก ที่กำหนด ทำให้อุบัติเหตุเกิดเหตุได้ง่ายและทำให้ถนนชำรุดเสียหายการเด็ดดอกไม้ในสวนสาธารณะ เป็นต้น

(3) ความเป็นเอกเทศ คนไทยชอบความเป็นอิสระทำให้ขาดการ ประสานกัน โดยเฉพาะ ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่ซับซ้อนต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย

(4) ความชื่นชอบสิ่งประดิษฐ์หรือความงามของธรรมชาติการ ปลูกสร้างอาคาร บนไหล่เขาหรือชายหาด การสร้างวัดบนเขา เป็นการทำลายทิวทัศน์หรือความงามตามธรรมชาติให้ เสียไป

(5) ปัญหาทางการเมือง ซึ่งปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ สิ่งแวดล้อมได้ เช่น ความขัดแย้งระหว่างยิวกับอาหรับ เป็นประเทศผู้ผลิตน้ำมันที่สำคัญของโลก เป็นผลทำให้เกิดวิกฤตการณ์น้ำมันกระทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจไปทั่วโลก หรือความไม่แน่นอน ทางการเมืองภายในประเทศ เช่น การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลบ่อย ทำให้นโยบายการบริหารไม่แน่นอน การเอาใจราษฎรโดยยินยอมให้ราษฎรอพยพเข้ามาทำมาหากินในบริเวณ ป่าสงวนเป็นเหตุให้เกิด ปัญหาสิ่งแวดล้อมมาก

(6) ภัยจากธรรมชาติและอุบัติเหตุเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่กระทบกระเทือนต่อ สวัสดิภาพของประชาชนโดยตรง ภัยธรรมชาติที่พบบ่อยๆ อุทกภัย ซึ่งมีสาเหตุมาจากการตัดต้นไม้ ทำลายป่าบริเวณต้นน้ำลำธาร อุบัติเหตุมักเกิดมาจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจในระดับสูง อุบัติเหตุต่อ จำนวนประชากรจะสูงกว่าประเทศด้อยพัฒนาและอุบัติเหตุที่เกิดจากการจราจรจะมีมากกว่า อุบัติเหตุด้านอื่นๆ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2543 : 3 – 4) กล่าวถึงสาเหตุหลักของปัญหา สิ่งแวดล้อม มี 2 ประการ ได้แก่

(6.1) การเพิ่มของประชากร เป็นสาเหตุหนึ่งของปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันการเพิ่ม ประชากรในลักษณะอัตราทวีคูณ (exponential growth) ส่งผลให้จำนวนผู้บริโภค และความ ต้องการบริโภคทรัพยากรอื่นเป็นปัจจัย 4 เพิ่มมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นอาหาร ที่อยู่อาศัย พลังงาน ใน ขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติมีจำกัด ทรัพยากรบางชนิดที่ต้องใช้ระยะเวลาในการฟื้นตัวและทดแทน ใหม่ทำให้เกิดภาวะทรัพยากรร่อยหรอ หรือเสื่อมโทรมอันส่งผลกระทบสิ่งแวดล้อมเป็นต้นเหตุของ ปัญหาสิ่งแวดล้อม

(6.2) การขยายตัวทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี มนุษย์ต้องการ ปัจจัยพื้นฐานเพื่อการมีชีวิตอยู่อย่างกินดี อยู่ดี การพัฒนาเศรษฐกิจในระยะแรก จะเป็นการพัฒนา เพื่อยกระดับมาตรฐานชีวิตให้สูงขึ้น แต่ความต้องการบริโภคที่ไม่มีขีดจำกัดนี้เกินกว่าความจำเป็น ขึ้นพื้นฐานของชีวิต ทำให้ความต้องการในการใช้พลังงานมากขึ้น และการใช้ทรัพยากรเพื่อเป็น พื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมีเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการช่วยเสริมกระบวนการนำ ทรัพยากรมาใช้ได้ง่ายขึ้น

สรุปได้ว่า สาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่เกิดจากการเพิ่มของประชากร ความ เจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีประชาชนขาดความรู้และใช้ทรัพยากรอย่างไม่รู้

คุณค่า ตลอดจนมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจมากขึ้น จึงส่งผลกระทบต่อการค้าทางชีวิตของมนุษย์และเกิดปัญหามลพิษต่างๆ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

6. ปัญหาสิ่งแวดล้อม

วราพร ศรีสุพรรณ (2532: 25 - 27) กล่าวถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์กำลังเผชิญอยู่มีดังนี้

- (1) ปัญหาความเสื่อมโทรมและเปลี่ยนแปลงของบรรยากาศรอบนอกโลก
- (2) ปัญหามลพิษในอากาศที่มนุษย์อาศัยอยู่
- (3) ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดินและน้ำในการเกษตร
- (4) ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำจืด
- (5) ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง
- (6) ปัญหามลพิษในชุมชน
- (7) ปัญหามลพิษในสถานประกอบการ
- (8) ปัญหาสารพิษตกค้างในอาหารและสิ่งแวดล้อม
- (9) ปัญหาการสูญหายทางพันธุกรรม

รวีวรรณ ชินะตระกูล (2540: 13 - 46) กล่าวถึงปัญหาของสิ่งแวดล้อม ดังนี้

(1) ปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากการใช้กันอย่างไม่ประหยัดของมนุษย์ ได้แก่ เนื้อที่ป่าไม้ลดลงอย่างรวดเร็ว ความเสื่อมโทรมของที่ดินเพื่อการเกษตร ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรแร่ธาตุ ทั้งทางด้านปริมาณและแร่ธาตุ การขาดการอนุรักษ์ธรรมชาติและสถานที่ที่มีความงามตามธรรมชาติ และเป็นปัญหาการขาดการอนุรักษ์พืชและสัตว์ป่า

(2) ปัญหาภาวะมลพิษ เนื่องมาจากการเร่งรัดทางด้านอุตสาหกรรม การใช้เทคโนโลยีที่ไม่มีประสิทธิภาพ และไม่คำนึงถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ได้แก่ น้ำเสีย อากาศเสีย (มลพิษทางอากาศ) มลพิษทางเสียง ขยะมูลฝอย และสารพิษ

สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม (2542: 128 - 129) กล่าวถึงปัญหาของสิ่งแวดล้อมไว้ ดังนี้

- (1) ปัญหาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ น้ำเสีย อากาศเสีย ฝุ่นละออง และขยะมูลฝอย
- (2) ปัญหาสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ ได้แก่ การสูญเสียบริบทนิเวศที่ดีของสัตว์บกและสัตว์น้ำ
- (3) ปัญหาการใช้ประโยชน์ของมนุษย์จากทรัพยากรที่มีอยู่เปลี่ยนแปลงไป
- (4) ปัญหาคุณภาพชีวิตที่เสื่อมโทรมลง

สรุปได้ว่า ปัญหาของสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์เผชิญอยู่ในปัจจุบัน คือปัญหาการลดปริมาณลงของทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาการเสื่อมสภาพของสิ่งแวดล้อมและการเกิดสารพิษในสภาพแวดล้อม เนื่องมาจากการขาดจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสิ่งอื่น เช่น

การตัดไม้ทำลายป่า การเพิ่มปริมาณขยะจากการใช้บรรจุภัณฑ์ต่างๆ และการทิ้งไม่เป็นที่จนก่อให้เกิดน้ำเน่าเสีย ส่งผลต่อสิ่งมีชีวิต สภาพอากาศ และสภาพแวดล้อมต่างๆ และการที่ใช้ที่ดินหรือผลิตภัณฑ์บางอย่างที่เป็นสารพิษเพื่อการเกษตร เป็นต้น

7. แนวทางแก้ไขปัญหาลิ่งแวดล้อม

ประเทศไทยได้แก้ไขปัญหาลิ่งแวดล้อมอยู่เสมอตลอดมา แต่มีอุปสรรคหลายประการทำให้ไม่สามารถดำเนินการแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ เนื่องจากสาเหตุ ดังนี้ (นิวัติ เรืองพานิช, 2528: 95)

(1) ขาดนโยบายและแผนการดำเนินงานด้านลิ่งแวดล้อมในเรื่องต่างๆ ที่แน่นอนและชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวางแผนระยะยาวในการใช้ทรัพยากรที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ดังจะเห็นว่ามี การขัดแย้งในเรื่องของการพัฒนาทางกายภาพและการอนุรักษ์ลิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นบ่อยๆ เช่น โครงการโซดาแอซ การทำเหมืองแร่ในทะเลการสร้างโรงงานแทนทาลัม ที่จังหวัดภูเก็ต เป็นต้น

(2) ขาดกฎหมายและระเบียบบังคับ ซึ่งมีผลในทางปฏิบัติ เช่น ยังขาดกฎหมายและมาตรการ การใช้ที่ดินในเขตเมือง

(3) เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานปฏิบัติงานต่างๆ มิใช่เพียงพอที่จะควบคุมการใช้บังคับของกฎข้อบังคับต่างๆ ได้อย่างทั่วถึง เช่น การควบคุมน้ำทิ้งจากโรงงานอุตสาหกรรม การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า เป็นต้น

(4) ขาดเงินทุนดำเนินการ ทั้งในภาครัฐและเอกชน เมืองใหญ่ต่างๆ และโรงงานอุตสาหกรรม ไม่มีระบบกำจัดน้ำเสีย โรงงานเอกชน ซึ่งเป็นโรงงานขนาดเล็กไม่มีเงินทุนเพื่อกำจัดของเสีย เป็นต้น

(5) ขาดการสำรวจและศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างข้อมูลความรู้พื้นฐาน ที่จำเป็นต่อการวางแผนและการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาลิ่งแวดล้อม

(6) ประชากรยังขาดความรู้ ความเข้าใจทางด้านลิ่งแวดล้อม และการให้ความร่วมมือทางด้านการควบคุม ลิ่งแวดล้อมยังไม่มากเท่าที่ควร

(7) ระบบการบริหารลิ่งแวดล้อมทั้งในระดับประเทศและระดับเฉพาะปัญหา ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

สรุปได้ว่า ปัญหาลิ่งแวดล้อมเกิดจากกิจกรรมของมนุษย์จะตั้งใจหรือประมาทก็ตาม การแก้ปัญหาต้องร่วมมือกันทุกคน โดยบุคคลต้องเรียนรู้เกี่ยวกับลิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้น และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองและของสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม

1. ความหมายของการจัดการสิ่งแวดล้อม

นักวิชาการทางการบริหารได้ให้คำจำกัดความของการจัดการสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้

คำว่า “การบริหาร” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “administration” ยังมีคำในภาษาอังกฤษอีกคำหนึ่งที่ใช้แทนกันได้คือคำว่า “management” แต่จะเลือกใช้คำว่า “administration” ด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ (1) เพื่อไม่ต้องการใช้คำที่มีความหมายหนักไปทางการจัดการธุรกิจเอกชน (2) เพื่อไม่ต้องการใช้คำที่จะทำให้เกิดความสับสน เพราะคำว่า การจัดการ (management) นั้นใกล้เคียงกับคำว่า “ผู้จัดการ” ซึ่งมีความหมายแคบ จำกัดลงไปว่าเป็นผู้บริหารงานขององค์การแห่งใดแห่งหนึ่งหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเท่านั้น

ดังนั้น จึงให้คำจำกัดความใช้คำว่า “administration” ในการกล่าวถึงการบริหารงาน โดยทั่วไปหรือการบริหารราชการ ส่วนคำว่า “management” นั้น นิยมใช้ในทางการบริหารธุรกิจ แต่ทั้ง 2 คำนี้ ก็มีความหมายเหมือนกันเพราะเป็นคำที่ใช้แทนกันได้ (Synonym) เป็นแต่มีที่นิยมใช้ต่างกันในวงการบริหารราชการและวงการบริหารธุรกิจเท่านั้น

สุรินทร์ เศรษฐมานิต (2528: 147) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมหมายถึง การใช้การกระทำของมนุษย์ในการเปลี่ยนแปลงคุณภาพสภาวะแวดล้อมทางกายภาพของมนุษย์เอง อันได้แก่ คุณภาพของอากาศ น้ำ และองค์ประกอบอื่นๆ ของโลก

เกษม จันทรแก้ว (2525: 202) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่าการจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง กระบวนการกระจายทรัพยากรที่สำคัญ ทั้งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อสนองความพอใจการนำสิ่งแวดล้อมไปใช้อย่างเหมาะสมในการเป็นปัจจัยหลักและปัจจัยรองในอนาคต

ประสิทธิ์ นิรัติกุล (2532: 7) ให้คำจำกัดความของการจัดการสิ่งแวดล้อมไว้ว่า การจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง การจัดการที่เน้นถึงความสำคัญของสภาพแวดล้อมภายนอก ที่มีผลกระทบต่อ การจัดการภายใน ซึ่งจะต้องเตรียมแผนการดำเนินการให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจสังคม สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป หรือโต้ตอบภาวะการแข่งขันได้อย่างรวดเร็ว โดยมีการจัดสรรทรัพยากร สิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม

โหมพิศ ชื่อสัตย์ (2539: 94) ให้คำจำกัดความของการจัดการสิ่งแวดล้อมไว้ว่า การจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง แนวทางและกระบวนการต่างๆ ที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมทั้งหลายดำรงอยู่ในภาวะที่สมดุลย์ การแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม รวมทั้งการดำเนินการ โดยที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมต่างๆ อำนวยประโยชน์ต่อมนุษย์ได้สูงสุดและก่อให้เกิดปัญหาน้อยที่สุด รวมทั้งการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

อำนาจ เจริญศิลป์ (2540: 4) ให้คำจำกัดความของการจัดการสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้การจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง การดำเนินการต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถเอื้ออำนวยให้มวลมนุษย์มีใช้ตลอดไปโดยไม่ขาดแคลนและมีปัญหาใดๆ

สรุปได้ว่า การจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง แนวทางและกระบวนการนำทรัพยากรธรรมชาติและพลังงานมาใช้โดยมีการวางแผนการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างดีและเหมาะสมทำให้สิ่งแวดล้อมทั้งหลายอยู่ในภาวะสมดุล ก่อให้เกิดประสิทธิภาพที่อำนวยประโยชน์สูงสุดต่อมนุษย์ และเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด เป็นแนวทางของการพัฒนาแบบยั่งยืน (sustainable development)

2. หลักการและแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อม

นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมหลายท่านได้กล่าวถึง แนวทางหลักในการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้

สาคร กือเจริญ (2523: 15 - 16) ได้กล่าวถึงหลักในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้

(1) กำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ คือ มีการป้องกันการกระทำที่ก่อให้เกิดการทำลายสภาพแวดล้อมของทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ หรือสิ่งรบกวนอื่นๆ เพราะจะเป็นการประหยัดกว่าการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว

(2) การป้องกันดังกล่าว ต้องคำนึงถึงการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม การเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของมนุษย์

(3) นโยบายสิ่งแวดล้อมจะต้องสอดคล้องกับสภาพทางเศรษฐกิจสังคมของประเทศ ตลอดจนความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

(4) ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการพัฒนาใดๆ ก็ตามจะต้องได้รับการพิจารณาตั้งแต่ในระยะแรกของการวางโครงการ

(5) หลีกเลี่ยงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ที่จะเป็นการทำลายสภาวะสมดุลของระบบนิเวศ

(6) สนับสนุนการศึกษาวิจัยเพื่อการอนุรักษ์ การปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อมเป็นพิษ และสารประกอบอื่นๆ

(7) ค่าใช้จ่ายในการป้องกันและการแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อม ควรตกอยู่กับผู้ก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อสังคม

(8) สิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคคลทุกคนในสังคม ความสำเร็จของนโยบายสิ่งแวดล้อมจึงขึ้นอยู่กับความร่วมมือร่วมใจของประชาชน การศึกษาและการประชาสัมพันธ์จึงเป็น

สิ่งจำเป็นที่จะกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม และให้ความร่วมมือในการที่จะแก้ปัญหาดังกล่าว

(9) ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อม จะต้องมีการกำหนดบทบาทของหน่วยงานระดับ นับตั้งแต่ระดับชาติ ระดับภาค และระดับท้องถิ่นให้เหมาะสมกับสภาพของปัญหา สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และภูมิศาสตร์

เสรีรัตน์ สมิทธิ์ปัญญา (2539: 153 - 154) ได้กล่าวถึงแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมไว้ว่า

(1) การจัดการสิ่งแวดล้อม ควรจะดำเนินไปทุกด้านพร้อมๆ กันไม่ควรแยกพิจารณาเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว เพราะการจัดการสิ่งแวดล้อมทุกด้าน มีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันและกันอย่างใกล้ชิด

(2) การจัดการสิ่งแวดล้อม ถือเป็นรากฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม เพราะถ้าปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อมไม่ได้รับการป้องกันและแก้ไข ย่อมเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม

(3) การจัดการสิ่งแวดล้อมใดๆ จะไม่ประสบผลสำเร็จนอกเสียจากผู้บริหารได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาสีเขียวสิ่งแวดล้อมและการยืนยันก่อนนโยบายเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม

(4) การจัดการสิ่งแวดล้อมเกี่ยวข้องกับทุกคนในองค์กรที่ต้องให้ความร่วมมือ และประสานงาน

กนก จันทร์ทอง (2538: 106) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่จำเป็นที่จะช่วยให้การจัดการสิ่งแวดล้อมบรรลุเป้าหมายไว้ดังนี้

(1) กฎหมาย มีส่วนช่วยให้เกิดการดำเนินงานสะดวกขึ้น กฎหมายที่สำคัญ ได้แก่พระราชบัญญัติส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ตลอดจนกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

(2) การวางแผนสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อม

(3) การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นประโยชน์ที่สำคัญในการตัดสินใจดำเนินโครงการสิ่งแวดล้อมต่างๆ อย่างเหมาะสม

(4) การดำเนินมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการตรวจสอบเปรียบเทียบคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

(5) การสนับสนุนด้านงบประมาณ เป็นสิ่งสำคัญมากที่จะทำให้การจัดการ สิ่งแวดล้อมมีประสิทธิภาพและเกิดความคล่องตัว

ปราณี พันธุมสินชัย (2539: 21 - 22) ได้สรุปถึงหลักสำคัญในการทำระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการไว้ดังนี้

- (1) ความตระหนักว่าการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสำคัญมากที่สุดอันดับหนึ่งขององค์กร
 - (2) การจัดทำและรักษาการสื่อสาร ทั้งภายในและภายนอกองค์กร
 - (3) การหาความต้องการตามกฎหมายและเหตุผลด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมผลิตภัณฑ์ หรือการบริการขององค์กร
 - (4) ทำให้เกิดความมุ่งมั่นในระดับที่ผู้บริหาร และพนักงานที่จะอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยเข้าใจถึงความรับผิดชอบของตนเอง
 - (5) กำหนดกรรมวิธีในการบรรลุเป้าหมายของการปฏิบัติการ
 - (6) จัดให้มีทรัพยากรที่เหมาะสมตามความจำเป็นรวมทั้งการฝึกอบรม เพื่อให้ได้ผลตามเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง
 - (7) ประเมินผลการปฏิบัติการด้านสิ่งแวดล้อมเมื่อเทียบกับนโยบาย วัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กรที่กำหนดขึ้นและหาทางทำให้ดีขึ้นเรื่อยๆ
 - (8) กำหนดกระบวนการในการตรวจสอบ และพิจารณาทบทวนระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อหาโอกาสในการปรับปรุงให้ดีขึ้นเพื่อผลดีทางด้านสิ่งแวดล้อม
 - (9) สนับสนุนให้ผู้รับเหมาและผู้ขายส่งมีระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม
- สรุปได้ว่า แนวคิด หลักการ ขั้นตอน และปัจจัยต่างๆ ของการจัดการสิ่งแวดล้อมจะเป็นกระบวนการที่ต้องมีการบูรณาการโดยให้ทุกคนในองค์กรมีส่วนร่วม ในการดำเนินงานตั้งแต่การวางแผน กำหนดนโยบาย การลงมือปฏิบัติและการประเมินผลงาน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาประมวลเป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับการบริหารงานด้านสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ดังนี้

1. การบริหารงานสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน

การจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนจะบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นจะต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่ายของโรงเรียนและชุมชน นับตั้งแต่ผู้บริหารโรงเรียน ครู อาจารย์ นักเรียน เจ้าหน้าที่อื่นๆ และผู้นำชุมชนร่วมกันอย่างจริงจัง โดยเฉพาะผู้บริหารเป็นผู้ที่มี

บทบาทสำคัญยิ่งที่จะทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมโรงเรียนบรรลุความสำเร็จ การที่ผู้บริหารสามารถทำหน้าที่ตามบทบาทดังกล่าวได้จำเป็นที่จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจเบื้องต้น เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของชุมชน หรือท้องถิ่นอย่างชัดเจนเสียก่อน เพราะความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ ปรัชญา หลักการ แนวคิดและวัตถุประสงค์ของสิ่งแวดล้อมศึกษา ช่วยให้โรงเรียนกำหนดภารกิจ การจัดสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

กรมวิชาการ (2534: 101 - 107) ได้กล่าวถึงภารกิจของผู้บริหารโรงเรียนในการจัด สิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนว่า จะบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นต้องอาศัย ความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่ายของโรงเรียนตั้งแต่ผู้บริหาร ครูอาจารย์ นักเรียน เจ้าหน้าที่อื่น ๆ และ ผู้นำชุมชนร่วมกันอย่างจริงจัง ผู้บริหารโรงเรียนต้องฝึกฝนและรับผิดชอบในส่วนที่เกี่ยวข้อง กับ สิ่งแวดล้อมศึกษาดังนี้

- (1) จัดให้ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการนิเทศภายใน โรงเรียนและหลักสูตร สิ่งแวดล้อมศึกษา
- (2) ร่วมประชุมวางแผนกับคณะครูในโรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน สิ่งแวดล้อมศึกษา
- (3) สนับสนุนด้านงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ ตลอดจนขวัญและกำลังใจ
- (4) เผยแพร่ความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาแก่ครู
- (5) กระตุ้นให้ครูตื่นตัวอยู่เสมอในด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา
- (6) ติดตาม ประเมินผลการดำเนินการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาภายในโรงเรียน
- (7) การจัดโอกาสให้คณะครูและนักเรียนได้พบปะกับผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน หรือ กลุ่มสนใจต่างๆในท้องถิ่น เพื่อแลกเปลี่ยนแนวคิดและร่วมกันสนับสนุนนักเรียนในการช่วย พัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

มาลี โดสกุล (2535: 2) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารในการ ดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนว่า ผู้บริหารมีบทบาทที่สำคัญที่จะทำให้คณะทำงาน สิ่งแวดล้อมศึกษาประสบความสำเร็จในการทำงาน โดยการสนับสนุน เสริมแรง สร้างขวัญ และ กำลังใจที่ดีแก่คณะผู้ทำงาน

นอกจากนั้นแล้ว บทบาทและภารกิจของผู้บริหารโรงเรียนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมควรมี บทบาทดังนี้

- (1) ประชุมชี้แจงครูให้เห็นความสำคัญในการฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ ร่วมมือกันรักษาสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนให้เป็นอย่างดีที่ดิของชุมชน
- (2) มอบหมายภารกิจให้ครูแต่ละคนอย่างชัดเจน

- (3) ดำเนินการจัดกิจกรรมจัดการสิ่งแวดล้อมตามที่กำหนดไว้
- (4) นิเทศ ควบคุม กำกับ ติดตาม โดยใกล้ชิด และให้การสนับสนุนกระตุ้นให้ดำเนินการตามหน้าที่ที่รับผิดชอบ
- (5) บันทึกผลการดำเนินงานเรื่องสิ่งแวดล้อม โรงเรียน
- (6) รวบรวมสรุปผลการทดลอง รายงานสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ และจังหวัดต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2535: 36)

สมบุญ วรรณภาพ (2521: 8) กล่าวว่า การบริหาร โรงเรียนคือ การดำเนินงานของกลุ่มบุคคลในส่วนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตามหน้าที่ความรับผิดชอบของโรงเรียน อันได้แก่การให้บริการทางการศึกษาแก่สมาชิกของสังคมให้บรรลุจุดหมายตามที่กำหนดไว้

เมธี ปิณฑนานนท์ (2525: 2) กล่าวว่า การบริหาร โรงเรียน คือ การใช้ทั้งศาสตร์และศิลปะในการดำเนินงาน หรือให้บริการด้านการปกครอง การเรียนการสอน และการปรับปรุงแก้ไขเกี่ยวกับกิจการศึกษาร่วมกับผู้อื่น เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปด้วยดีมีประสิทธิภาพตามจุดหมายที่ได้วางไว้

อุทัย ธรรมเตโช (2531: 40) กล่าวว่า การบริหาร โรงเรียน คือ กิจกรรมที่บุคคล 2 คนขึ้นไป ดำเนินการพัฒนาสมาชิกของสังคมให้มีความเจริญอกงาม เพื่อให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม และช่วยพัฒนาสังคมให้สืบไป และเป็นกระบวนการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพ

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2536: 17) กล่าวว่า การสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่บุคลากรเป็นสิ่งที่ควรคำนึงอย่างเพราะการทำงานกับคน ถ้ามุ่งแต่งงานบางครั้งได้งานแต่ไม่ได้คน แต่ถ้าไม่ลืมที่จะเสริมสร้างขวัญและกำลังใจของคน ก็จะทำได้ทั้งคนและงานดังนั้นสิ่งที่โรงเรียนควรจัด ได้แก่

- (1) การจัดให้มีการยกย่องชมเชย ประกาศเกียรติคุณ เผยแพร่ผลงานของบุคลากรที่มีผลงานดีเด่น
- (2) เมื่อมีบุคลากรใดบุคคลหนึ่งมีผลงานดีเด่น ก็ส่งเสริมสนับสนุนให้แสดงความสามารถในรูปแบบต่างๆ เช่น เขียนบทความ เป็นวิทยากร ส่งเข้าประกวดแข่งขันในโอกาสต่างๆ
- (3) สนับสนุนให้บุคลากรได้มีโอกาสเพิ่มพูนความรู้เพื่อความก้าวหน้า เช่น การศึกษาต่ออบรม ดูงาน การทำลายผลงานทางวิชาการ
- (4) ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงานของบุคลากรอย่างเหมาะสม

(5) การยกย่องชมเชย เป็นการรับรู้ผลงาน ทำให้ผู้ได้รับเกิดความสุขใจความพอใจ ซึ่งจะ เป็นแรงกระตุ้นกำลังใจให้คนที่ทำงานอยากทำงานมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดการจูงใจของ มาสโลว์ (Abraham H. Maslow) ซึ่งมาจากทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์ (The Hierarchy of Human Needs) ในขั้นที่ 4 จากการแบ่งชั้นความต้องการของคนออกเป็น 5 ชั้น ตามลำดับ ชั้นต่ำ ไปสู่ชั้นสูง ดังนี้

- (5.1) ความต้องการทางด้านร่างกาย (physiological needs)
- (5.2) ความต้องการทางด้านความปลอดภัย (safety needs)
- (5.3) ความต้องการทางสังคม (social or belonging needs)
- (5.4) ความต้องการที่จะได้รับการยกย่องในสังคม (esteem needs)
- (5.5) ความต้องการที่จะให้เกิดความสมหวังในชีวิต (self-actualization needs)

สรุปได้ว่า การบริหารและการจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้มี บทบาทสำคัญที่สุดที่จะนำโรงเรียนไปในทิศทางที่เหมาะสม โดยมีกำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อม ในโรงเรียน ให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแก่คณะครูในโรงเรียน ชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง ทำให้มี ส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติอย่างเป็นระบบ มีการสร้างเสริมบุคลากรให้เกิด ความตระหนักในคุณค่าและร่วมกันรักษาสิ่งแวดล้อม มีบุคลากรรับผิดชอบในเรื่องสิ่งแวดล้อม จัดทำแผนปฏิบัติการ การนิเทศ ติดตาม ให้ความช่วยเหลือ ตลอดจนยกย่องชมเชยบุคลากรที่มี ผลงานดีเด่นในการธำรงรักษาสิ่งแวดล้อม ถ้าผู้บริหารมีความรู้ มีความตระหนักและให้ความสำคัญต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมโรงเรียน คอยดูแลเอาใจใส่ ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนบุคลากร ในการทำงานต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การจัดการสิ่งแวดล้อม โรงเรียนก็จะประสบความสำเร็จ

2. การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของโรงเรียน

การจัดการศึกษามีความสัมพันธ์กับการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่มีอยู่ภายใน โรงเรียน เพราะสิ่งแวดล้อมต่างๆ จะส่งผลกระทบต่อผู้ที่ได้สัมผัสโดยตรง ซึ่งถ้าหากผู้บริหารโรงเรียน จัดสภาพบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดี ผลกระทบก็จะออกมาในแนวทางที่ดีและในทางกลับกัน ถ้า จัดไม่ดี ผลกระทบก็จะออกมาในแนวทางที่ไม่ดีเช่นกัน ดังนั้น ผู้บริหารโรงเรียนจึงควรให้ความสำคัญกับการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมขึ้นในโรงเรียน (โกวิท วรพิพัฒน์, 2538: 11 – 12) บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดีของโรงเรียนจะมีส่วนในการเสริมสร้างความคิดจิตใจ และคุณธรรม ต่างๆ อันพึงประสงค์ ได้มีผู้กล่าวว่า ครูอาจแบ่งประเภทใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภท คือ ครูที่พูดได้ และ ครูที่พูดไม่ได้ ครูที่พูดได้เป็นที่รู้จักกันดี และได้รับการยกย่องและยอมรับกันว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง แต่ครูที่พูดไม่ได้มักได้รับการกล่าวถึงน้อย บรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนถือว่าเป็นครู ที่พูดไม่ได้ เชื่อว่าโรงเรียนที่สะอาด ร่มรื่น เรียบร้อย สดชื่น สงบ แจ่มใส มีชีวิตชีวา วัสดุ อาคาร

สถานที่ได้รับการดูแล มีความเป็นปัจจุบันพร้อมที่จะให้ครูและนักเรียนได้ใช้ตลอดเวลา ย่อมจะทำให้ครูและนักเรียนได้รับอิทธิพล ทำให้เป็นคนละเอียดอ่อน จิตใจแจ่มใส รักสวย รักงาม รักความสะอาด รักความสงบ เรียบง่าย และรักความร่มรื่นไปด้วย ถิ่นที่ธรรมชาติต่างๆ อันพึงประสงค์ตามหลักสูตรอันจะเกิดขึ้นในตัวนักเรียน โดยครูประเภทพูดไม่ได้ประเภทนี้เป็นอย่างมาก จึงเห็นเป็นการสมควรที่โรงเรียนจะต้องพยายามจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน เพื่อประโยชน์ในการที่เด็กจะได้พัฒนาให้เต็มความรู้ ความสามารถ

จะเห็นได้ว่า การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในโรงเรียนเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากเพราะในสังคมปัจจุบันเราจะพบปัญหาสภาพสิ่งแวดล้อม ซึ่งนับว่าจะทวีความรุนแรงเป็นอันตรายต่อสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในวัยเล่าเรียนซึ่งจะเป็นอนาคตของชาติต่อไปตามแผนการศึกษาแห่งชาติ นโยบายแผนงานและการดำเนินการจะต้องสัมพันธ์และสอดคล้องสนับสนุนกับการจัดการศึกษาของหน่วยงานต่างๆ ทั้งในและนอกระบบ โรงเรียนทั้งภาครัฐบาลและเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานศึกษา ซึ่งเป็นโรงเรียน ขั้นพื้นฐานจะต้องมีการนำนโยบายด้านการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดีไปดำเนินการจัดสภาพแวดล้อมต่างๆ ในโรงเรียน

ดังนั้น การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในโรงเรียนขั้นพื้นฐานจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งดำเนินการเพื่อให้บังเกิดผลต่อเนื่องและมีระยะ เพราะนักการศึกษาเชื่อว่า สิ่งแวดล้อมย่อมมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ ถ้าเราสามารถจัดสิ่งแวดล้อมให้ดี เราก็สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ ให้เป็นไปในทางที่ดีได้โดยง่าย อาคาร สถานที่ และสภาพสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน มักมีอิทธิพลเหนือจิตใจของเด็ก โรงเรียนที่มีบริเวณร่มรื่น น่าพักอาศัยมีอาคารสถานที่สะอาด จัดไว้เป็นระเบียบสวยงามย่อมหล่อหลอมพฤติกรรมของเด็กให้ฝึกฝนไปในทางที่ดีได้ง่าย (วิจิตร ชีระกุล และ สุพิชญา ชีระกุล, 2519: 4) การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะจะสามารถป้องกันอุบัติเหตุที่จะเกิดแก่นักเรียนได้และยังเป็นการส่งเสริมให้เยาวชนมีสุขภาพที่แข็งแรงปราศจากโรคติดต่อ เป็นการปลูกฝังสุขนิสัยที่ดีแก่นักเรียน เมื่อนักเรียนได้เห็นตัวอย่างที่ดีก็จะปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้องจนเคยชินเป็นสุขนิสัย นอกจากนี้จะเกิดประโยชน์แก่นักเรียนแล้วยังเป็นสื่อนำหลักการเกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อม ในโรงเรียนไปเผยแพร่ให้แก่บุคคลในครอบครัวและชุมชนต่อไป

การจัดบรรยากาศและสภาพสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนเป็นการสนับสนุนการเรียนการสอน สิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมอันจะส่งเสริมให้นักเรียน ครูและบุคลากรในโรงเรียนมีสุขภาพสมบูรณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจ คณะอนุกรรมการสุขภาพิบาลของคณะกรรมการอนามัยโรงเรียน ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนดังนี้ (กระทรวงสาธารณสุข กรมอนามัย, 2525: 6)

- (1) ให้ปลอดภัยจากอุบัติเหตุและภัยอันตราย
- (2) ให้ปลอดภัยจากโรคติดต่อ
- (3) ให้เป็นที่น่าสบายใจ เพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตและอารมณ์อันดีที่มีผลดีต่อเด็กในด้าน

การศึกษา

- (4) ให้เหมาะสมกับความเจริญและพัฒนาการของเด็ก
- ดังนั้นขอบเขตของการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมโรงเรียนจึงครอบคลุมดังต่อไปนี้

- (1) การสุขาภิบาลโรงเรียน ซึ่งได้แก่การจัดดำเนินการในเรื่อง

- (1.1) ที่ตั้งโรงเรียน อาคารเรียน ระยะห่างจากชุมชน บริเวณที่ตั้งโรงเรียน รวมทั้งสถานที่ใกล้เคียง

- (1.2) แสงสว่าง และการระบายอากาศในห้องเรียน

- (1.3) การจัดน้ำดื่ม น้ำใช้ที่สะอาดปราศจากเชื้อโรคและสิ่งที่เป็นพิษให้แก่นักเรียนในปริมาณที่พอเพียง

- (1.4) การกำจัดน้ำโสโครก และสิ่งปฏิกูลที่ถูกต้อง

- (2) สุวีตติการ ได้แก่ การจัดสถานที่ต่างๆ ให้ปลอดภัยจากอุบัติเหตุอันตรายต่างๆ อันจะเกิดขึ้นในโรงเรียน เช่น บริเวณสนามกีฬา ห้องวิทยาศาสตร์ และ โรงงาน เป็นต้น

- (3) การส่งเสริมสุขภาพจิต และการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมภายในโรงเรียน

- (4) การจัดการอาหารภายในโรงเรียนที่สะอาดปลอดภัยในบริเวณที่เพียงพอและราคาถูก (นิภา มนูญปัจ และ วสันต์ ศิลปสุวรรณ, 2520: 9)

แนวทางในการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในโรงเรียนสนับสนุนการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อม (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการศึกษาดูงาน 2535: 36)

สภาพแวดล้อมบริเวณโรงเรียนอาจใช้เป็นส่วนในการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดีและถ้าครูสามารถปรับปรุงหรือพัฒนาสภาพแวดล้อมบริเวณโรงเรียนให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการเรียนการสอน และยังทำให้นักเรียนประสบความสำเร็จในการเรียนและครูประสบความสำเร็จในการสอนได้ดียิ่งขึ้น

ในการที่พัฒนาสภาพแวดล้อมบริเวณโรงเรียนต้องมีการวางแผนให้ชัดเจน เพื่อให้เกิดการพัฒนาและบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ การวางแผนการจัดการสภาพแวดล้อมมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

- (1) กำหนดวัตถุประสงค์ในการจัดการสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้ชัดเจน เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการปฏิบัติ และการจัดการสภาพแวดล้อมในโรงเรียนมิใช่เพียงเพื่อความสวยงามของโรงเรียนอย่างเดียวแต่สามารถใช้เป็นแหล่งศึกษาสิ่งแวดล้อมแหล่งหนึ่งด้วย

(2) สำรวจบริเวณโรงเรียนอย่างกว้างๆ ในกรณีนี้ บริเวณโรงเรียนอาจใช้สอนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นได้ทั้ง 2 ประเภท สำหรับการสอนสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาตินั้น ได้แก่ การสอนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ส่วนการสอนสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น อาจให้นักเรียนศึกษาเกี่ยวกับการจัดโรงอาหาร การจัดวางผังของบริเวณโรงเรียน ลักษณะของอาคารเรียน ระบบในการกำจัดขยะมูลฝอย เป็นต้น

การสอนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยใช้บริเวณโรงเรียนเป็นแหล่งศึกษานั้น จะพบว่าไม่จำเป็นจะต้องพัฒนาอะไรเพิ่มขึ้น เพื่อที่จะใช้เป็นแหล่งศึกษาเพราะทุกสิ่งทุกอย่างมีอยู่แล้วทุกโรงเรียน เช่น อาคารเรียน โรงอาหาร ห้องน้ำ เป็นต้น แต่สำหรับการสอนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมนั้น จำเป็นจะต้องกำหนดให้ชัดเจนว่าจะศึกษาสิ่งมีชีวิตในบริเวณใดบ้าง เพื่อเตรียมวางแผนปรับปรุงบริเวณโรงเรียน ให้สอดคล้องกับความต้องการในการกำหนดบริเวณนั้นควรเลือกรูปแบบที่มีสภาพแวดล้อมต่างๆ กัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (1) บริเวณสนามหญ้า
- (2) บริเวณสระน้ำ และรอบๆ สระน้ำ
- (3) บริเวณขอนไม้ผุ
- (4) บริเวณสวนดอกไม้
- (5) บริเวณต้นไม้ใหญ่

การกำหนดบริเวณดังได้กล่าวไปแล้วนั้น ก็เพื่อที่จะให้นักเรียนได้ศึกษาสำรวจด้วยตัวของนักเรียนเองว่า บริเวณที่มีสภาพแวดล้อมต่างกันจะมีสิ่งมีชีวิตที่เหมือนหรือต่างกันอาศัยอยู่ในบริเวณนั้นๆ อย่างไรบ้าง นอกจากนี้ นักเรียนจะได้ศึกษาว่าพืชที่ขึ้นและสัตว์ที่อาศัยอยู่ในแต่ละบริเวณ มีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมอย่างไร

การปรับปรุงสภาพแวดล้อมในโรงเรียน เนื่องจากการกำหนดบริเวณศึกษาในข้อที่สอง ควรจะสำรวจบริเวณ โรงเรียนอีกครั้งหนึ่งว่า ทั้ง 5 บริเวณที่ได้กำหนดไว้ นั้นมีอยู่แล้วยังหรือไม่ ถ้ามีแล้วก็สามารถใช้ได้ หรือถ้ามีแล้วแต่ยังไม่สมบูรณ์ก็ควรจะแต่งเติมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น แต่ถ้าส่วนใดยังขาดก็จำเป็นที่จะต้องสร้างเพิ่มเท่าที่สามารถจะทำได้ ยกตัวอย่างเช่น ในโรงเรียนไม่มีสระน้ำ ก็อาจสร้างขึ้นได้อย่างง่ายๆ โดยใช้อ่างน้ำขนาดใหญ่ฝังลงไปบนดิน แล้วนำพีชน้ำและสัตว์น้ำมาใส่ไว้ พร้อมทั้งแต่งขอบอ่างให้สวยงาม และนำพืชในที่สูงมาปลูกไว้ด้วย เช่น เฟิร์น มอส ผักกูด ผักแว่น เหล่านี้เป็นต้น สำหรับสวนดอกไม้ นั้นถ้าโรงเรียนไม่มีเนื้อที่ที่จะทำสวนก็อาจปลูกไม้ดอกในกระถางหรือกระถางนำมาวางไว้รวมๆ กันจะทำให้ดูคล้ายสวนสวนดอกไม้ และสามารถต่อแมลงให้มาตอมได้

ดังนั้น การดำเนินการจัดการบรรยากาศและสภาพแวดล้อมบริเวณ โรงเรียนควรทำเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 สำรวจบริเวณโรงเรียน

ขั้นที่ 2 ขั้นตอนแบบปรับปรุงบริเวณ

ขั้นที่ 3 ปรับปรุงบริเวณโรงเรียน

เมื่อได้พิจารณาบริเวณโรงเรียนเรียบร้อยแล้ว ขั้นต่อไปจะต้องกำหนดๆ กิจกรรมการจัดการบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในโรงเรียน เพื่อมอบหมายให้บุคลากรในโรงเรียนรับผิดชอบในการปฏิบัติต่อไป ตัวอย่างการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในโรงเรียนมี ดังนี้

(1) ตกแต่งบริเวณที่ได้รับมอบหมายให้เป็นระเบียบสวยงาม

(2) ปลูกต้นไม้ให้ความร่มรื่นเป็นระเบียบสวยงาม เช่น ส่วนป่าธรรมชาติ สวนสมุนไพร สวนสุขภาพ สวนหย่อม ไม้กระถาง พืชผัก สวนครัว เป็นต้น

(3) จัดสนามให้สะอาด เป็นระเบียบ สวยงาม ใช้การได้

(4) จัดพื้นที่ริมถนนและทางเดินให้ร่มรื่น สะอาด เป็นระเบียบ กลมกลืน สวยงาม

(5) จัดและตกแต่งห้องเรียนให้สะอาด เป็นระเบียบสวยงาม เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน

(6) ตกแต่งบริเวณทางเดินบนอาคารเรียนได้สวยงาม สะอาดเป็นระเบียบให้ความรู้

(7) จัดโรงฝึกงานให้สะอาดจัดเก็บเครื่องมือเป็นระเบียบบำรุงรักษาให้ใช้การได้อย่างปลอดภัย

(8) จัดโรงอาหารให้สะอาด ถูกสุขอนามัย จัดห้องน้ำ ห้องส้วม ให้ถูกสุขลักษณะเป็นระเบียบไม่มีกลิ่นเหม็น กำจัดขยะและน้ำเสียอย่างถูกวิธี

(9) จัดห้องประชุมได้สะอาดเรียบร้อย

(10) จัดทำโครงการประหยัดพลังงาน ไฟฟ้า น้ำประปา บำบัดน้ำเสีย กำจัดขยะ

การจัดการศึกษามีความสัมพันธ์กับการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่มีอยู่ในโรงเรียนอย่างแนบแน่น เพราะสิ่งแวดล้อมต่างๆ จะส่งผลกระทบต่อผู้ที่ได้สัมผัสโดยตรง ถ้าหากผู้บริหารโรงเรียนจัดสภาพบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดี ผลกระทบก็จะออกมาในแนวทางที่ดีและในทางกลับกันถ้าจัดไม่ดีผลกระทบก็จะออกมาในแนวทางที่ไม่ดีเช่นกัน ดังนั้น ผู้บริหารโรงเรียนจึงควรให้ความสำคัญกับการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมขึ้นในโรงเรียน

หลักสำคัญในการจัดสภาพแวดล้อม คือ ความสะอาด ความเป็นระเบียบ และความสวยงาม ไม่ว่าจะเป็นอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ อาคาร ครุภัณฑ์ และบริเวณห้องน้ำ สุขาภัณฑ์ พื้นผนัง และโต๊ะเรียน ต้องสะอาดเป็นพิเศษ หากมีผู้ทำความเสียหาย หรือทำสกปรกต้องรีบกำจัดร่องรอย

โดยเร็ว ถ้าจำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่าย เช่น ทาสีหรือเปลี่ยนใหม่ก็ต้องทำ เพื่อมิให้ ลูกถามมากขึ้นให้ ทุกคน ได้พบเห็นแต่สภาพที่สะอาดสวยงามจนเกิดความเคยชิน และรังเกียจความสกปรก “ความสะอาดต้องมาจากจิตใจที่บริสุทธิ์” คือ เป็นไปด้วยจิตใจและจิตสำนึกที่รับผิดชอบ ไม่ใช่ทำแบบผักชีโรยหน้า นอกจากนั้นความสะอาดยังเป็นคุณธรรมพื้นฐานของการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคม เมื่อคนรักความสะอาดความมีระเบียบวินัยก็จะตามมา

การบริหารงานในโรงเรียนให้เจริญก้าวหน้าขึ้น จะต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากครู อาจารย์ นักการภารโรง นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนในท้องถิ่น ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจึง มักจะ ใช้เทคนิคการประสานงาน โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วม องค์กรประกอบของบรรยากาศ และ สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ของพฤติกรรมของทุกคนในโรงเรียนที่ก่อให้เกิด บรรยากาศของการปฏิบัติงานร่วมกัน ซึ่งวัดได้จากการสอบถามทัศนะหรือความรู้สึกนึกคิดของ สมาชิกในโรงเรียน (เมธี ปิณฑานนท์, 2525: 5)

การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เป็นภาวะอันเกิดจากการและนักเรียน ดังนั้น สิ่งที่โรงเรียนควรจัดให้ดี คือ บรรยากาศทางกายภาพ อันได้แก่ สภาพอาคารเรียน สถานที่ บริเวณโรงเรียนสะอาด สวยงาม มีระเบียบ มีการตกแต่งให้สดชื่นด้วยสวนหย่อม ที่พักผ่อนได้ร่มไม้ ที่ พักอ่านหนังสือ และจัดสวนต่างๆ เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ เช่น สวนเกษตร สวนป่าธรรมชาติ สวนป่าสมุนไพร สวนวิทยาศาสตร์จะเห็นว่าการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพนั้น ก็คือ การบริหารงานด้านอาคารสถานที่ซึ่งหลักการบริหารงานอาคารสถานที่ที่มีผู้ให้ความเห็นไว้ดังนี้

โกวิท วรรณพัฒน์ (2538: 12 – 13) ได้เสนอแนะบางประการในการจัดบรรยากาศและ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพไว้ ดังนี้

(1) การเสริมความร่มรื่น สดชื่นและสวยงาม โรงเรียนควรเปิดโอกาสให้ครูและนักเรียน ได้ปลูกและดูแลต้นไม้ของตนเอง อาจจะเชิญบุคลากรผู้มีชื่อเสียงในชุมชนมาร่วมปลูกด้วย บาง โรงเรียนไม่สามารถปลูกต้นไม้ได้ก็ อาจจะนำไม้ดอก ไม้ประดับมาตกแต่งสร้างซุ้มสร้างศาลาที่ พักผ่อนหย่อนใจ ให้เกิดความร่มรื่น สดชื่นและสวยงามดังกล่าว

(2) การเสริมสร้างความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย คือ การจัดสภาพให้ดูแล้ว สบายตา หยิบง่าย ใช้ก็คล่อง และใช้การได้คืออยู่เสมอ สภาพดังกล่าวเกิดจากการจัดตกแต่งอาคาร สถานที่ เช่น การตกแต่งอาคารเรียน อาคารชั่วคราว การตัดแต่งสนามหญ้า รื้อ การจัดห้องเรียน ห้องพัก โต๊ะทำงาน การรักษาความสะอาดสิ่งต่างๆ การจัดเครื่องมือวัสดุ อุปกรณ์ในการฝึกงาน เป็นต้น

(3) การเสริมสร้างความสงบ โรงเรียนควรจัดหาสถานที่บางส่วนไว้เพื่อให้ครูและนักเรียนได้เข้าไปใช้ในลักษณะที่มีความรู้สึกเป็นตัว เป็นตัวเอง อันจะก่อให้เกิดความรู้สึกที่สงบ เช่นมุมสงบในห้องสมุด ห้องจริยธรรม สวนจริยธรรม สวนสงบ เป็นต้น

(4) การสร้างสรรค์ คือ ความคิดในการเปลี่ยนแปลงพัฒนา ดัดแปลงให้เกิดสิ่งใหม่ เช่น การนำกระบอกไม้ไผ่มาทำเป็นถังขยะ การนำหมวกหรืออบมาทำโคมไฟ การดัดแปลงต้นไม้ให้เป็นรูปทรงต่างๆ เป็นต้น

(5) การเสริมสร้างควมมีชีวิตชีวาเป็นการขจัดความซ้ำซาก จำเจ ด้วยการเปลี่ยนแปลง อยู่เสมอ เช่น การจัดสถานที่ทำงานของครู การจัดโต๊ะเรียน การตกแต่งไม้ดอกไม้ประดับ การจัดป้ายนิเทศ เป็นต้น

(6) ความเหมาะสมกับสถานที่ เช่น การจัดป้ายประกาศในสถานที่สามารถอ่านได้อย่าง สะดวกและทั่วถึง ไม่จัดคอกหรือเก้าอี้ตัวในที่รบกวนการเรียนการสอน เป็นต้น

(7) ความสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น เช่น การนำทรัพยากรหรือสิ่งต่างๆ ในท้องถิ่น มาจัด หรือดัดแปลงใช้ ให้เหมาะสมกับสภาพ เช่น การใช้ไม้ต้นตาล ต้นมะพร้าวมาทำโต๊ะ เก้าอี้ ที่พักผ่อนหย่อนใจ การนำเปลือกหอยมาประดับตกแต่งห้อง และสถานที่ต่างๆ เป็นต้น

(8) ความสอดคล้องกับประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อ เช่น การจัดห้องศิลปวัฒนธรรม การจัดแสดงวัตถุ หรือภาพที่เป็นประเพณีของท้องถิ่น เป็นต้น

(9) ความประหยัด โรงเรียนควรจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้เหมาะสมกับ ทรัพยากรหรือปัจจัยที่มีอยู่ เช่น ไม่จัดซื้อพันธุ์ไม้ วัสดุ หรือครุภัณฑ์ที่ราคาแพงดูแลรักษายาก

(10) ความมีเอกลักษณ์ เพื่อความเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ ความภาคภูมิใจในสถาบัน บ้าน โรงเรียนอาจจัดสิ่งปลูกสร้าง หรือปลูกต้นไม้ ดอกไม้บางชนิดที่เจตนาให้เป็นสัญลักษณ์ หรือ เอกลักษณ์ประจำโรงเรียน

(11) ความสะดวกสบาย เช่น การทำทางเดินพร้อมหลังคาระหว่างอาคารเรียน การจัดที่นั่งชยะ การบริการน้ำใช้ การจัดเครื่องใช้ไม้สอยให้สามารถหยิบง่ายใช้คล่อง เป็นต้น

(12) ความปลอดภัย โรงเรียนควรจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้มีสภาพที่มั่นคง ปลอดภัย มีการซ่อมแซมบำรุงรักษา ให้มีสภาพใช้การได้อยู่เสมอ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ประตู หน้าต่าง เป็นต้น

(13) ความคุ้มค่าและเกิดประโยชน์ สิ่งของและหรือสถานที่ในโรงเรียน บางครั้ง ถูกนำมาใช้อย่างไม่คุ้มค่าและเกิดประโยชน์ตามควร เช่น บริเวณใต้ถุนอาคารบริเวณหอประชุม โรงอาหาร ใต้ร่มไม้ แท้จริงแล้วสถานที่ดังกล่าวอาจจะอำนวยความสะดวกด้านอื่นอีกหลายอย่าง

เช่น เป็นที่อ่านหนังสือ ชนิดที่เรียกว่า ห้องสมุดโล่งหรือใช้จัดนิทรรศการ ป้ายนิเทศ ป้ายประกาศ เป็นต้น

ชาตรี แก้วมา (2542: 23) ได้ให้แนวคิดในการวางแผนด้านการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนมี 2 ขั้นตอนด้วยกัน คือ การสำรวจข้อมูลพื้นฐาน ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

- (1) ธรรมชาติและความต้องการของชุมชน
- (2) การศึกษามวลประชากรและการเข้าเรียน
- (3) การคาดคะเนจำนวนนักเรียนในอนาคต
- (4) การศึกษาแผนการศึกษาและหลักสูตร
- (5) การประเมินอาคารเรียน และสิ่งแวดล้อมที่เป็นอยู่
- (6) การแปลผลการคาดคะเนเป็นความต้องการของโรงเรียน
- (7) แหล่งงบประมาณการก่อสร้าง
- (8) การออกแบบก่อสร้างอาคาร และสถานภาพสิ่งแวดล้อมโดยพิจารณาเรื่องต่างๆ คือ
 - (8.1) การออกแบบอาคาร
 - (8.2) การทำสัญญาก่อสร้าง
 - (8.3) การก่อสร้างและการตกแต่งอาคาร
 - (8.4) การติดตั้งวัสดุครุภัณฑ์ และเครื่องใช้ต่างๆ
 - (8.5) การดำเนินการใช้ประโยชน์

สรุปได้ว่า การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของโรงเรียนเป็นการบริหารงาน ด้านอาคารสถานที่ ซึ่งสถานที่ศึกษาควรจะจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมให้มีส่วนร่วม มีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย มีความสงบ สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นมีการสร้างสรรค์ ประหยัด สะดวกสบาย มีความปลอดภัย คุ่มค่าและเกิดประโยชน์ ส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอน เสริมสร้างการเรียนรู้แก่นักเรียน

3. การสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคลากรในโรงเรียน

บุคคลนั้นเป็นสมาชิกของกลุ่มต่างๆ ในสังคม ความหมายของความสัมพันธระหว่างบุคคล จึงไม่ได้แสดงถึงกระบวนการของบุคคลที่มีความสัมพันธ์ต่อกันเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการเป็นสมาชิก เป็นที่รวมของการมีส่วนร่วม ในความคิดเห็นและบทบาทที่แตกต่างกัน คนต้องการมีสังคมและอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม คนจึงต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในด้านการทำงาน ถ้าสามารถทำเป็นทีม หรือกลุ่มได้ และมีความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน ก็จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่องค์กร และประสิทธิภาพขององค์กร (สิริวรรณ ศรีพหล และธีรยุทธ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา, 2528: 10)

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นผลรวมของการปฏิบัติ ความประพฤติระหว่างบุคคล ซึ่งเกิดจากการที่บุคคลได้ร่วมกัน ทำกิจกรรมและมีส่วนร่วมในด้านการติดต่อสื่อความหมาย ความร่วมมือ การเปลี่ยนแปลงการแก้ปัญหาและการจูงใจ ซึ่งกันและกัน

วิเชียร กระจีแดง (2534: 42) ได้กล่าวถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal interaction) เป็นผลขององค์ประกอบของบุคคลที่มีต่อกัน 3 ประการ คือ

(1) คุณลักษณะส่วนบุคคล ซึ่งจะประกอบด้วย

(1.1) เป้าหมายและความต้องการของบุคคลนั้น เช่น ความต้องการ ความสุขความรัก ชื่อเสียงเกียรติยศและความสำเร็จในชีวิต เป็นต้น

(1.2) ความเชื่อและศรัทธาระเบียบประเพณีบุคคลนั้นยึดถือ

(1.3) ความรู้ ทักษะ และความสามารถของบุคคลนั้น

(1.4) ค่านิยมที่บุคคลนั้นยึดถือ

(2) ความนึกคิดเกี่ยวกับตน เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์ของบุคคลที่แตกต่างจากบุคคลอื่นๆ

(3) ตัวกำหนดอื่นที่จูงใจให้คนกระทำพฤติกรรม ได้แก่ ความต้องการมีส่วนร่วมของความ เป็นสมาชิก ทำให้บุคคลเข้ากันได้

ในทฤษฎีสามมติของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (FIRO - foundarnentai interpersonal relation orientation) ของ วิลเลียม ซี ไอ สจิวต (Schultz, 1982 อ้างถึงใน วิเชียร กระจีแดง, 2543: 43) กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ประกอบด้วย 3 มิติ คือ

(1) การรวมกลุ่ม (Inclusion) เป็นความต้องการที่จะมีปฏิสัมพันธ์และสังสรรค์กับบุคคลอื่น

(2) การควบคุมใกล้ชิด (control) เป็นความต้องการที่จะคงไว้ ซึ่งความพึงพอใจซึ่งกันและกัน โดยการสร้างสัมพันธ์กับบุคคลอื่นด้วยความเคารพในหน้าที่และสิทธิของเรา

(3) ความรักใคร่ผูกพัน (affection) เป็นความต้องการด้านความรักใคร่และพึงพอใจซึ่งกัน เมื่อเกิดกลุ่มขึ้นการเข้ามารวมกันจะเกิดขึ้น บุคคลจะผูกพันกับสมาชิกในกลุ่ม การเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้เกิดความควบคุมใกล้ชิดและเกิดความรับผิดชอบในอำนาจหน้าที่ของแต่ละคน สมาชิกจะพยายามสร้างสถานการณ์ที่จะไปสู่ความรักใคร่ในกลุ่ม เพื่อให้เกิดสภาพการอยู่รวมกันได้

การสนับสนุนจากสังคม (social support) เป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ที่กล่าวถึงการสนับสนุนจากสังคมว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ที่กล่าวถึงการสนับสนุนจากสังคมว่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ติดต่อกันและมีส่วนร่วมกัน ใน 4 ประการ คือ

(1) การมีส่วนร่วมทางอารมณ์ ได้แก่ ความเห็นอกเห็นใจและรักใคร่ชอบพอ

(2) ความช่วยเหลือกันทางวัตถุและการได้บริการ

(3) การให้ข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งรอบข้าง

(4) การให้การประเมินผลจากข่าวสาร

วิเชียร กระจ่าง (2543: 44) ได้กล่าวถึงการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้ที่เป็นหัวหน้างาน ควรจะได้มีความสามารถในการทำงาน และมีหน้าที่บทบาทที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ร่วมงาน ดังนี้

(1) การทำงานมีลักษณะของประชาธิปไตย

(2) ให้อิสระในการคิดแก้ปัญหาแก่ผู้ร่วมงาน

(3) ให้ผู้ร่วมงานเกิดความศรัทธากับงานที่ทำ

(4) ให้รู้ถึงจุดมุ่งหมายของงานและจุดมุ่งหมายขององค์การ

(5) ความสำเร็จของงานเป็นของทุกคน

(6) สร้างความสัมพันธ์ให้ผู้ร่วมงานเกิดความรักความผูกพัน และศรัทธาต่อหน่วยงาน

(7) มอบหมายงานที่เขาพอใจสนใจและอยากทำ

(8) ให้มีการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน

(9) ให้มีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม

(10) การทำงานควรมีการประชุมปรึกษาหารือกัน

(11) ให้เขามีความรู้สึกรับผิดชอบและรักษาผลประโยชน์ของหมู่คณะ

(12) ส่งเสริมให้พนักงานมีความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน

วิเชียร กระจ่าง (2543: 45 - 47) ได้กล่าวถึงการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตามหลักพุทธธรรม หลักธรรมในพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้ หลักธรรมที่นำมาใช้มี 3 หมวด ได้แก่ ฆราวาสธรรม 4 สังคหวัตถุ 4 และพรหมวิหาร 4 มีรายละเอียด ดังนี้

ฆราวาสธรรม 4 ประกอบด้วย สัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะ

สังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย ทาน ปิยะวาจา อตถจริยา และสมานัตตา เป็นหมวดธรรมที่สร้างไมตรีเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวผู้อื่นไว้ได้

พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมที่ปฏิบัติของผู้ที่เป็นผู้ใหญ่ ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

การดำเนินการใดๆ ที่จะทำให้การปฏิบัติงานสำเร็จลงได้ต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจของบุคลากรในโรงเรียน ในลักษณะของการส่งเสริมสัมพันธภาพระหว่างบุคลากรในโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหารกับครู ครูกับครู ครูกับบุคลากรที่ทำงานต่างๆ ในโรงเรียนและกับบุคคลภายนอกการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์การใดๆ บุคลากรจะได้รับมอบหมายงานตามบทบาทหน้าที่ที่กำหนด

ลักษณะการบริหารจัดการที่ก่อให้เกิดบรรยากาศที่ดีในการมอบหมายงานควรมีลักษณะดังนี้ (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, 2536: 15 - 17)

- (1) เป็นไปตามสายการบังคับบัญชา
- (2) เหมาะสมกับความสามารถ
- (3) แจ่มชัด
- (4) ให้ความไว้วางใจ
- (5) มอบหมายแล้วติดตามช่วยเหลือ
- (6) กระจายงานไม่ใช่ใช้ใครได้ก็ใช้คนเดียว
- (7) ยกย่องชมเชยให้กำลังใจ

สรุปได้ว่า การส่งเสริมสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในโรงเรียน ควรสร้างสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาในการทำงานที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย ให้อิสระในการคิดแก้ปัญหาแก่ผู้ร่วมงาน ให้ผู้ร่วมงานเกิดความศรัทธากับงานที่ทำ การทำงานควรมีการประชุมปรึกษาหารือ ความสำเร็จของงานเป็นของทุกคน รู้ถึงจุดมุ่งหมายของงาน สร้างความสัมพันธ์ให้ผู้ร่วมงานเกิดความรัก ความผูกพันและศรัทธาต่อหน่วยงาน ตลอดจนมีการแบ่งผลประโยชน์ร่วมกัน การดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ถ้าใช้หลักของการสร้างความสัมพันธ์ย่อมส่งผลให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่นและประสบความสำเร็จ

4. การจัดกิจกรรมรณรงค์ และรักษาสีสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน

การจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เลือกปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรรวมทั้งการจัดกิจกรรมให้ความรู้ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางและนำมาใช้ประโยชน์ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมีผู้ให้แนวคิดไว้หลายประการ ดังนี้

เดอรวาร์ด คอรี (Cory, 1951 อ้างถึงใน ปิยะนุช โพธิ์มี, 2541: 22) ให้ความหมายของการส่งเสริมไว้ว่า การส่งเสริม คือการช่วยเหลือและให้การแนะนำกิจกรรมต่างๆ ที่ก่อให้เกิดแนวคิดใหม่ๆ ความเจริญก้าวหน้า ความเข้าใจ ความร่วมมือ การฝึกปฏิบัติ รวมทั้งกระตุ้น การปรับปรุงการทำงานและปรับปรุงตนเองให้ดียิ่งขึ้น

ซัซรี นฤทุม (2525: 5 - 12) ได้อธิบายการส่งเสริมกระบวนการกระตุ้นให้บุคคลเป้าหมายมองเห็นปัญหาที่แท้จริงของตน และร่วมกันแก้ปัญหา นั้น โดยให้บุคคลเป้าหมายเรียนรู้เทคนิคใหม่ๆ ด้วยการปฏิบัติและช่วยตนเอง เพื่อให้บุคคลเป้าหมายนั้นเปลี่ยนแปลงทัศนคติพฤติกรรมและทักษะ เพื่อบรรลุความต้องการแท้จริงของตนเองและชุมชนนั้น ได้แบ่งวิธีการส่งเสริมเป็น 3 แบบ คือ

(1) การส่งเสริมแบบตัวต่อตัว (individual contact) เป็นวิธีการที่นักส่งเสริมเข้าพบหรือพูดคุยกับกลุ่มเป้าหมายตัวต่อตัว

(2) วิธีการส่งเสริมแบบกลุ่ม (group contact) เป็นวิธีการที่นักส่งเสริมเข้าพบกับกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่ม และให้ความรู้หรือช่วยแก้ปัญหาโดยอาจจะใช้การประชุม การสาธิต การฝึกอบรม เป็นต้น

(3) การส่งเสริมแบบมวลชน (mass contact) เป็นวิธีการใช้มวลชนต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร โปสเตอร์ เอกสารเผยแพร่เป็นสื่อกลางในการติดต่อให้ความรู้

เกษม จันทร่แก้ว และ ประพันธ์ โกยสมบูรณ์ (2535: 144) ได้ให้หลักการส่งเสริมแก่นักเรียนไว้ว่า นักเรียนในที่นี้หมายถึงเด็กตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนจบการศึกษาพอที่จะประกอบอาชีพได้ สิ่งแวดล้อมศึกษาสำหรับนักเรียน นอกจากจะสอนในระบบ โรงเรียนที่มีชั้นตอนและกระบวนการสอนอย่างมีระบบแล้ว การเรียนการสอนนอกระบบหรือการส่งเสริมจะช่วยให้การเรียนการสอนในโรงเรียนดีขึ้น แนวปฏิบัติในการส่งเสริมนั้นต้องบรรลุแนวทางที่สามารถทำให้ผู้เรียนรู้ได้รับความรู้แบบสหสาขาวิชา เช่น อนุรักษ์วิทยา ประชากรศาสตร์ มลพิษสิ่งแวดล้อม เป็นต้น เพื่อสามารถนำความรู้ไปช่วยตัดสินใจทางสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี

วินัย วิระวัฒนานนท์ (2537: 136 - 137) ได้ให้ข้อเสนอแนะสำหรับการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนว่า โรงเรียนจะต้องพัฒนาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้ดูเป็นระเบียบ สวยงามเหมาะสมแก่การใช้สอย เพื่อเป็นการปลูกฝังนิสัยแก่นักเรียนและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชน เน้นการสร้างลักษณะนิสัยของบุคคลในสถานศึกษา โดยให้บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วมวางแผนพัฒนาและดูแลรักษา การย้ายเดือนและการปฏิบัติเพื่อให้เกิดเป็นนิสัยที่ถาวร ด้านการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอน ต้องส่งเสริมให้การสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีผลในการสร้างความตระหนักและรับผิดชอบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นและควรจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ตามโอกาสและวาระต่างๆ ที่จะเอื้ออำนวย โรงเรียนจะต้องให้บริการแก่ชุมชนโดยแสดงบทบาทเป็นผู้นำด้านสิ่งแวดล้อมแก่ชุมชนและเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขและพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน รวมทั้งการเผยแพร่ข่าวสารความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมแก่ชุมชนก็ถือเป็นหน้าที่สำคัญ

หลักการสำคัญในการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในสถานศึกษาและชุมชนประสบผลสำเร็จและสามารถแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมศึกษาได้อย่างต่อเนื่องคือ (ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์, 2546 : 292 – 293)

- (1) นำปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานศึกษาและชุมชนมาดำเนินการแก้ไข
- (2) ให้ผู้เรียนหรือผู้ร่วมกิจกรรมแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นนั้นด้วยการปฏิบัติจริง
- (3) ให้เป็นกิจกรรมที่ ร่วมคิด ร่วมทำ หากเป็นระบบกลุ่มได้จะเป็นการดียิ่ง

กิจกรรมสิ่งแวดล้อม คือกิจกรรมที่ผู้เรียนทั้งในและนอกระบบโรงเรียนดำเนินการ โดยได้รับการสนับสนุนจากครูผู้สอน หรือผู้นำชุมชนเพื่อป้องกันรักษาและบูรณะฟื้นฟูสภาพแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่จะทำให้สิ่งแวดล้อม หรือ ระบบนิเวศน์อยู่ในสภาพสมดุล

เป้าหมายสูงสุดในการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดเจตคติและพฤติกรรมพิทักษ์ปกป้อง ปรับปรุงแก้ไขทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะนำไปสู่ความคงอยู่ในสภาพที่ดีขึ้นของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยที่เราได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

มาตรการสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

- (1) การใช้ให้นานที่สุด
- (2) การใช้ให้เกิดประโยชน์ที่สุด
- (3) การนำกลับมาใช้ใหม่
- (4) การทดแทน
- (5) การบูรณะซ่อมแซม
- (6) การลดอันตรายของสารพิษ

กิจกรรมสิ่งแวดล้อม ในโรงเรียนจึงควรเน้นที่การปฏิบัติของผู้เรียน ในสถานการณ์สิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เป็นปัญหา โดยครูผู้สอนมีบทบาทสนับสนุน ดังนี้

- (1) ให้ผู้เรียนเกิดความคิดริเริ่ม และกระตุ้นให้ผู้เรียนเริ่มโครงการหรือลงมือปฏิบัติงานแก้ไขปัญหาสีสิ่งแวดล้อม
- (2) ให้ผู้เรียนมาร่วมกันดำเนินงาน โดยครูผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะติดตามผลงานอย่างสม่ำเสมอ
- (3) ให้ผู้เรียนหาข้อมูลข่าวสาร และหรือเพิ่มเติมข้อมูลข่าวสารให้

นอกจากนี้ครูผู้สอนช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับความเชื่อมโยงของกิจกรรมที่ผู้เรียนปฏิบัติกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัตินั้นเช่น เมื่อให้นักเรียนปลูกต้นไม้แล้วควรรู้ว่าต้นไม้ให้ประโยชน์อะไรต่อผู้เรียนและแก่โลก อาจมีการพิสูจน์ในการจัดการและแก้ไขปัญหาสีสิ่งแวดล้อมผู้เรียนควรได้รับการฝึกฝนให้มีพฤติกรรมเชิงทักษะกระบวนการดังนี้ (สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม, 2542: 128 - 129)

- (1) ตระหนักในปัญหาสีสิ่งแวดล้อม
- (2) กำหนดปัญหาสีสิ่งแวดล้อม
- (3) รับข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ
- (4) วิเคราะห์ข้อมูล
- (5) กำหนดทางเลือกหลากหลาย

- (6) เลือกลงแนวทางแก้ไขปัญหาได้
- (7) พัฒนาแผนงานหรือโครงการ ในการแก้ไขปัญหาลิ่งแวดล้อม
- (8) ปฏิบัติตามแผนงานด้วยความซันซม
- (9) ประเมินการปฏิบัติงานเป็นระยะๆ และเมื่อเสร็จสิ้น มีความภาคภูมิใจกับผลสำเร็จของงานและเริ่มงานใหม่ๆ ต่อไป

แนวทางการจัดกิจกรรมลิ่งแวดล้อมในชุมชน ปัญหาลิ่งแวดล้อมในชุมชนทั้งหลายที่เกิดขึ้น นับเป็นผลสืบเนื่องมาจากสาเหตุหลักๆ หลายประการ ได้แก่

- (1) ความไม่รู้ของคนในชุมชน ทำให้คิดว่าลิ่งที่ทาหรือลิ่งที่เกิดขึ้นไม่น่าจะก่อให้เกดปัญหา

- (2) ขาดความตระหนัก หรือความใส่ใจที่จะแก้ปัญหาลิ่งที่เกิดขึ้น ต่างคนต่างก็ปล่อยปละละเลย ถือว่าธุระไม่ใช่ ในที่สุดปัญหาลิ่งเล็กน้อยที่เกิดขึ้นก็สะสมทับถม กลายเป็นปัญหาลิ่งใหญ่กลับมาสร้างความเดือนร้อนให้กับคนในชุมชนต่อไป เป็นวัฏจักรไม่รู้จักจบ

- (3) ขาดความรับผิดชอบ

สาเหตุปัญหาลิ่งหลักๆ เกี่ยวกับลิ่งแวดล้อมในชุมชนทั้ง 3 ประการ นั้น สามารถแก้ไขโดยอาศัยในชุมชนเป็นผู้แก้เองหรืออาจกล่าวได้ว่า เมื่อคนในชุมชนเป็นผู้ทำให้เกดปัญหาลิ่งแวดล้อมขึ้นมาในชุมชน คนในชุมชนทุกคนก็จะต้องให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาลิ่งที่เกิดขึ้นนั้นให้หมดไป แต่การที่จะหวังให้คนทุกคนในชุมชน พร้อมใจกันแก้ปัญหาลิ่งแวดล้อมดังกล่าวโดยไม่ต้องมีใครเป็นผู้ชี้แนะในการแก้ไขปัญหาลิ่งได้ก็ไม่น่าจะเป็นเรื่องยาก นอกจากจะเกดภาวะวิกฤติทางลิ่งแวดล้อม จนกระทั่งคนในชุมชนทนไม่ได้ ซึ่งเราคงจะไม่รอให้ถึงจุดนั้น และจะต้องเริ่มดำเนินการแก้ไขปัญหาลิ่งเสียเนิ่นๆ ก่อนที่จะถึงจุดวิกฤติเช่นนั้น (รวิวรรณ ชินะตระกูล, 2540: 50)

ดังนั้น การแก้ไขปัญหาลิ่งอย่างเป็นระบบครบกระบวนการ จึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องอบรมและปลูกฝังให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ และนำไปใช้แก้ปัญหาลิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า ในการจัดกิจกรรมรณรงค์ การส่งเสริมการรักษาลิ่งแวดล้อมของโรงเรียน และชุมชน เป็นการนำปัญหาลิ่งที่เกิดขึ้นในสถานศึกษาหรือในชุมชนมาดำเนินการแก้ไข โดยการทำงานเป็นกลุ่มและปฏิบัติจริง โดยมีพฤติกรรมเชิงทักษะกระบวนการ เช่น ตระหนักในปัญหาลิ่งแวดล้อมกำหนดปัญหาลิ่งแวดล้อมได้รับข้อมูลอย่างมีวิจารณ์ญาณ วิเคราะห์ข้อมูลกำหนดทางเลือก เลือกลงแนวทางแก้ไขปัญหาลิ่ง พัฒนางานหรือโครงการ ปฏิบัติตามแผนและประเมินการปฏิบัติที่ ผู้เรียนได้ปฏิบัติครบกระบวนการ จะช่วยให้สภาพแวดล้อมดีขึ้น ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ประสบการณ์ และความชำนาญในการแก้ไขปัญหาลิ่งและทำงานอย่างมีระบบ

5. การร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อม

นักการศึกษาโดยทั่วไปต่างยอมรับความจริงในข้อที่ว่า ถ้าโรงเรียนกับชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างดีแล้วทั้งโรงเรียนและชุมชนต่างก็จะได้รับประโยชน์ร่วมกัน ประโยชน์ที่โรงเรียนได้รับจากชุมชนคือ ประชาชนจะให้ความร่วมมือกับโรงเรียนทุกๆ ด้าน และยังสามารถใช้ทรัพยากรในชุมชน ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากโรงเรียนก็คือ สามารถใช้สถานที่และบุคลากรในโรงเรียนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งสิ่งที่กล่าวมานี้กิจกรรมเสริมหลักสูตรจะช่วยได้มาก

กิจกรรมเสริมหลักสูตรด้านพัฒนาชุมชนนั้น โรงเรียนควรมีการวางแผนโครงการร่วมกันกับประชาชนในหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันทุกฝ่าย และเมื่อเริ่มดำเนินการก็ควรนำคณะครูและนักเรียนไปร่วมกิจกรรมกันอย่างพร้อมเพรียง กิจกรรมประเภทนี้ ได้แก่

การพัฒนาถนน พัฒนาวัด หรือสถานที่สาธารณะประโยชน์ต่างๆ นอกจากนี้โรงเรียนยังสามารถจัดกิจกรรมประเภทส่งเสริมความรู้ด้านต่างๆ ให้แก่ชุมชนได้ โรงเรียนซึ่งนับว่าเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด จึงควรหาทางจัดการศึกษาให้กับสมาชิกของชุมชนด้วย เป็นการแสดงให้เห็นว่าโรงเรียนมีความสนใจและเอาใจใส่ต่อความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตของเขา ดังนั้นถ้าโรงเรียนจัดในรูปกิจกรรมเสริมหลักสูตร และให้นักเรียนผู้สนใจกิจกรรมเกี่ยวกับด้านนี้ได้เข้าร่วมมือกับคณะครูอย่างใกล้ชิดแล้ว ย่อมจะทำให้สามารถพัฒนาชุมชนได้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ (สิริวรรณ ศรีพหล และธีรยุทธ เสนิงศ์ ณ อยุธยา, 2528: 107)

การจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาร่วมกับชุมชน ซึ่งจัดในรูปของกิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้น เป็นการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจให้บุคคลทั่วไปได้ตระหนักถึงผลกระทบของสิ่งแวดล้อม และหน้าที่รับผิดชอบที่พึงปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ให้บุคคลได้มีส่วนร่วมในการปรับปรุงดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาร่วมกับชุมชนอาจจัดได้หลายรูปแบบ ดังเช่น

ประจวบจิตร คำจตุรัส (2530: 738) เสนอแนะการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อม โรงเรียนร่วมกับชุมชนที่โรงเรียนควรจัดขึ้น มีดังนี้

(1) การจัดนิทรรศการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา ควรทำในโอกาสที่ตรงกับเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง โดยจัดติดตั้งรูปภาพ ผลงาน ฉายสไลด์ ภาพยนตร์ ประกอบการบรรยายหรืออภิปราย

(2) การทำป้ายรณรงค์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมโรงเรียน อาจทำได้ตลอดเวลาหรือเมื่อมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง โดยการเขียนข้อความลงบนโปสเตอร์ แผ่นผ้า ไปติดตามที่ชุมชนต่างๆ

(3) การพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนเนื่องในโอกาสวันสำคัญต่างๆ โดยร่วมกับหน่วยงานอื่นและบุคคลในชุมชน เช่นการปลูกสวนป่า ทำความสะอาดบริเวณวัดหรือสถานที่สาธารณะ

(4) การจัดศูนย์ศึกษาธรรมชาติ เช่น ป่าที่มีสัตว์อาศัยอยู่ร่วมกัน แหล่งน้ำที่มีสัตว์น้ำอาศัยอยู่มาก ก็อาจจัดเป็นศูนย์ศึกษาธรรมชาติ เพื่อเป็นแหล่งความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและระบบนิเวศ

(5) โครงการปรับปรุงสภาพแวดล้อม เช่น โครงการทำปุ๋ยหมัก โครงการประกวดความสะอาดบริเวณบ้านของนักเรียน โครงการปลูกสวนป่า เป็นต้น

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมสามารถจัดทำได้ในรูปแบบของกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยคณะครูและนักเรียนร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ และประชาชนในชุมชน ดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยครูเป็นผู้แนะนำช่วยเหลือ และกระตุ้นให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนตามที่นักเรียนสนใจ การให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นการปลูกฝังให้นักเรียนรู้จักบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม กระตุ้นให้มีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาปรับปรุงสิ่งแวดล้อมให้มีคุณภาพต่อการดำรงชีวิตของตนเองและสังคม

แนวปฏิบัติในการบริหารงานด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสาคร

จากการศึกษาข้อมูลแผนยุทธศาสตร์แผนพัฒนาเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสาคร ระยะ 5 ปี พ.ศ. 2548 – 2552 (2548: 1 – 3) พบว่า

1. สภาพการจัดการศึกษาของจังหวัดสมุทรสาคร

สภาพทั่วไปของจังหวัดสมุทรสาคร เดิมชื่อ “บ้านท่าจีน” ทั้งนี้ เนื่องจากมีเรือสำเภามาทำการค้าขายและจอดทอดสมอขนส่งสินค้าที่ปากแม่น้ำเป็นประจำอยู่มากมาย จึงเป็นสาเหตุหนึ่งให้เรียกชื่อแม่น้ำและหมู่บ้านของชุมชนนี้ว่า “ท่าจีน” สมัยแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แห่งกรุงศรีอยุธยาได้ทรงโปรดให้ยก “บ้านท่าจีน” ขึ้นเป็นเมืองสาครบุรี เมื่อปี พ.ศ. 2009 เพื่อให้เป็นหัวเมืองสำหรับเรียกระดมพลเวลาเกิดสงคราม และเป็นหัวเมืองหน้าด่านป้องกันศัตรูที่จะยกมารุกรานทางทะเล ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เปลี่ยนชื่อเมืองสาครบุรี “เป็นสมุทรสาคร” ในปี พ.ศ. 2545 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงโปรดให้ทางราชการเปลี่ยน “เมือง” เป็น “จังหวัด” ทั่วทุกแห่ง เมืองสมุทรสาคร จึงเปลี่ยนเป็น “จังหวัดสมุทรสาคร” มาจนทุกวันนี้

2. สภาพภูมิศาสตร์

จังหวัดสมุทรสาคร เป็นจังหวัดชายทะเล ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตอนล่างของภาคกลางของประเทศไทย ระหว่างเส้นรุ้งที่ 13 องศา 25 ลิปดา ถึง 13 องศา 39 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่

100 องศา 0.5 ลิปดา ถึง 100 องศา 25 ลิปดาตะวันออก ภูมิอากาศเป็นแบบฝนเมืองร้อน มีความชื้นในอากาศสูงอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ตามระยะทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 35 (ถนนพระราม 2) ประมาณ 30 กิโลเมตร มีพื้นที่ 872.347 ตร.กม. หรือประมาณ 545,216 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	จังหวัดนครปฐม
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อำเภอไทย
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	กรุงเทพมหานคร
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	จังหวัดสมุทรสงคราม และจังหวัดราชบุรี

3. ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดสมุทรสาครมีลักษณะภูมิประเทศเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มชายฝั่งทะเล สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1.00 – 2.00 เมตร มีแม่น้ำท่าจีนไหลผ่านตอนกลางของพื้นที่ซึ่งพัดเอาโคลนตมมาจากบริเวณที่สูงมาทับถมทำให้สภาพพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก พื้นที่ตอนล่างของจังหวัดติดกับอ่าวไทย มีชายฝั่งทะเลยาวประมาณ 41 กิโลเมตร สภาพพื้นที่ที่เป็นเขตกั้นระหว่างทะเลกับแผ่นดินเป็นป่าชายเลน ทำให้ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก เนื่องจากคุณภาพดินเค็มและน้ำทะเลท่วมถึง จึงเหมาะแก่การทำนาเกลือ และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง

4. ประชากร

จากการสำรวจประชากรระหว่างเดือน มกราคม – มีนาคม 2547 จังหวัดสมุทรสาครมีประชากรทั้งสิ้น 472,565 คน เป็นผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี จำนวน 101,835 คน หรือร้อยละ 21.50

5. สภาพเศรษฐกิจ

ในปี 2545 จากรายงานผลิตภัณฑ์ภาคและจังหวัด โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจของจังหวัดสมุทรสาครขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยมีรายได้เฉลี่ยต่อหัว 369.657 บาท ซึ่งนับว่าสูงเป็นอันดับสองของประเทศ และมีมูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด (GPP) ตามราคาประจำปี 171.521 ล้านบาท แยกเป็นนอกภาคการเกษตร 166.077 ล้านบาท และภาคการเกษตร 5.444 ล้านบาท ในส่วนของนอกภาคการเกษตรเป็นสาขาอุตสาหกรรม มากที่สุดถึง 141.872 ล้านบาท นอกจากนั้นเป็นสาขาการผลิตอื่นๆ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรมเป็นโครงสร้างทางเศรษฐกิจหลักของจังหวัดสมุทรสาคร

6. การศึกษาขั้นพื้นฐานของสมุทรสาคร

การศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษาซึ่งในระบบการศึกษา สามารถจำแนกเป็นระดับย่อยลงมาได้เป็น 3 ระดับ คือ

(1) การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาให้แก่เด็กที่มีอายุสามปีถึงหกปีโดยประมาณ เพื่อเป็นการวางรากฐานชีวิตและการเตรียมความพร้อมของเด็กทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ บุคลิกภาพ และสังคม

(2) การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาที่มุ่งวางรากฐานเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม ความรู้และความสามารถขั้นพื้นฐาน โดยปกติใช้เวลาเรียนหกปี

(3) การศึกษาระดับมัธยมศึกษา แบ่งเป็นสองตอนคือ

(3.1) การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในด้านต่างๆ ต่อจากระดับประถมศึกษา รวมทั้งได้ค้นพบความต้องการ ความสนใจ และความถนัดของตนเองทั้งในด้านวิชาการและวิชาชีพ ตลอดจนความสามารถในการประกอบกิจการและอาชีพตามควรแก่วัย โดยปกติใช้เวลาเรียนสามปี

(3.2) การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมผู้เรียนได้ศึกษาตามความถนัดและความสนใจ เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อหรือการประกอบอาชีพ รวมทั้งการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและทักษะทางสังคมที่จำเป็น โดยปกติใช้เวลาเรียนสามปี

การศึกษาขั้นพื้นฐานตามรูปแบบการศึกษาในระบบนี้โดยปกติจะใช้เวลาเรียนประมาณ 15 ปี สำหรับผู้เรียนทั่วไป แต่อาจใช้เวลาที่มากหรือน้อยกว่า 15 ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับศักยภาพของผู้เรียนที่แตกต่างกันไป

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากดำเนินการ โดยรัฐ ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้ว บุคคล ครอบครัวย องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่นๆ สามารถจัดได้เช่นกัน โดยการดำเนินงานเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง

7. ข้อมูลการจัดการศึกษาและผลการดำเนินงานของเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสาคร ประจำปีการศึกษา 2547

ปัจจุบันสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสาครมีสถานศึกษาในสังกัด จำนวนทั้งสิ้น 137 แห่ง ได้แก่

(1) สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 118 แห่ง

(2) สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 19 แห่ง (เปิดสอนระดับอาชีวศึกษา 1 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนฐานเทคโนโลยี)

นอกจากนี้ยังมีสถานศึกษาที่อยู่นอกสังกัดแต่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาต้องดำเนินการประสาน ส่งเสริม และสนับสนุน จำนวน 15 แห่ง ได้แก่

- (1) สังกัดสำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา จำนวน 2 แห่ง
 - (2) สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (สำนักงานบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน) จำนวน 4 แห่ง
 - (3) สังกัดกระทรวงมหาดไทย (เทศบาล) จำนวน 8 แห่ง
 - (4) สังกัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (วิทยาลัยพลศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร) จำนวน 1 แห่ง
- นอกจากนี้ยังมีแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาในจังหวัด จำนวน 280 แห่ง ได้แก่
- (1) แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น จำนวน 208 แห่ง
 - (2) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ศนจ.) จำนวน 72 แห่ง
- แผนยุทธศาสตร์ดังกล่าวมิได้กล่าวถึงนโยบายแผนยุทธศาสตร์ในการบริหารงานด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามุทสาคร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปิยนุช โพธิ์มี (2541: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 ในการส่งเสริมการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในการส่งเสริมการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษา และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในการส่งเสริมการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษา กับประสิทธิภาพในการบริหาร การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม รวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ถามผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 5 จำนวน 132 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติร้อยละ และไค - สแควร์ (chi - square) ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 5 มีบทบาทในการส่งเสริมการจัดสิ่งแวดล้อม ในระดับปานกลาง โดยบทบาทในการส่งเสริมการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนไม่ขึ้นอยู่กับ การรับรู้บทบาท ประสิทธิภาพในการบริหาร การได้ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และขนาดของโรงเรียน สำหรับปัญหาที่พบ ได้แก่ การขาดบุคลากรที่สำเร็จการศึกษาโดยตรง ขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐบาล ไม่ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากองค์กรพัฒนาเอกชน บุคลากรในโรงเรียนไม่ให้ความร่วมมือและไม่ให้ความสำคัญ

กนกวรรณ โสรัจจาดานนท์ (2546: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนที่สัมพันธ์กับแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณครู โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่สร้างขึ้นตามแนวคิดของ แฟร์เรน และเคย์ (Farren and Kaye) ส่วนแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณครู พ.ศ. 2539 ใช้ระเบียบของคุรุสภา กระทรวงศึกษาธิการ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดนครปฐม ปีการศึกษา 2545 จำนวน 181 โรงเรียน ผู้ให้ข้อมูลโรงเรียนละ 4 คน คือ ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 1 คน ผู้ช่วยผู้บริหาร จำนวน 1 คน และครูผู้สอน จำนวน 2 คน รวมผู้ตอบแบบสอบถามที่เก็บได้ จำนวนทั้งสิ้น 708 คน ผลการวิจัยพบว่า

- (1) บทบาทผู้บริหารโรงเรียนและแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณครู โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก
- (2) บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนกับแบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณครู โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ อยู่ในระดับปานกลาง
- (3) บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนของโรงเรียนทั้ง 3 สังกัด โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน
- (4) แบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณครูของโรงเรียนทั้ง 3 สังกัด โดยภาพรวมแตกต่างกัน

สุดา ประยงค์พันธ์ (2539: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการบริหารสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษา ปรากฏดังนี้

- (1) จากการสัมภาษณ์ด้านการบริหารสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน พบว่าบุคลากรรับทราบนโยบายการบริหารและการประชาสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมจากที่ประชุม และบอร์ดนิเทศโรงเรียน มีนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมเป็นลายลักษณ์อักษร มีการจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน มีการมอบหมายงานโดยให้มีหัวหน้าโครงการพร้อมคณะทำงานแผนปฏิบัติงานส่วนใหญ่เป็นแผนภายในเวลา 1 ปี ด้านการยกย่องชมเชย มีการมอบประกาศนียบัตรประกาศเกียรติคุณ และมีการจัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ
- (2) จากการสัมภาษณ์ด้านปัญหาการบริหารสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน พบว่าประสบปัญหาขาดการประชาสัมพันธ์ และขาดการนิเทศติดตามผลอย่างต่อเนื่องและจริงจัง บุคลากรขาดความรู้และประสบการณ์ บุคลากรไม่สนใจร่วมกิจกรรม และขาดงบประมาณดำเนินการ
- (3) จากการสังเกตสภาพที่ปรากฏของโรงเรียน สิ่งที่ควรได้รับการแก้ไขคือความสะอาดและความปลอดภัยของห้องน้ำ / ห้องส้วม สถานที่ทิ้งขยะตู้น้ำเย็นและอ่างล้างมือ

(4) จากการวิเคราะห์เอกสารพบว่า มีโครงการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่โรงเรียนดำเนินการตลอดปีการศึกษาไม่น้อยกว่า 50 โครงการ

โกศล บุญไชย (2540: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมรณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนเลยพิทยาคม สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดเลย ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

(1) ด้านการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา โรงเรียนได้ออกคำสั่งแต่งตั้ง ผู้รับผิดชอบงาน กำหนดหน้าที่ จัดทำเป็นปฏิทินงาน ประชาสัมพันธ์โดยจัดประชุมชี้แจง จัดทำเอกสาร จัดรายการ เสียงตามสาย กำหนดกิจกรรมรณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อมบรรจุในแผนงาน โครงการของนักเรียน โดยให้มีการปฏิบัติงานร่วมกันทั้งครูอาจารย์ นักเรียน ภารโรงและนักเรียนมีการจัดระเบียบการใช้ห้องปฏิบัติการ โรงอาหาร จัดบรรยากาศในโรงอาหารมีโครงการคืนจานสู่ร้านค้า

(2) ด้านสัมพันธภาพระหว่างบุคลากรในสถานศึกษา โรงเรียนส่งเสริมการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมด้านบรรยากาศประชาธิปไตย โดยเน้นการร่วมคิดและร่วมให้คำปรึกษาแนะนำ ส่งเสริมการทำงานเป็นหมู่คณะ มีการสำรวจความเห็นเพื่อการพัฒนาโรงเรียน

(3) ด้านการจัดกิจกรรมรณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อม โรงเรียนกำหนดแนวทางการดำเนินงานตามขั้นตอน คือ การจัดทำแผนงานโครงการ การจัดกิจกรรมรณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา โดยจัดเข้าค่ายเยาวชนรักษาสิ่งแวดล้อม ประกวดเขียนคำขวัญเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ จัดป้ายนิเทศให้ความรู้ จัดทำแผนพับ จัดกิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์ไม้ไทย

(4) ด้านการบริหารงานสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา โรงเรียนดำเนินการโดยจัดประชาสัมพันธ์ สร้างความตระหนักเกี่ยวกับนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม โดยจัดประชุมสร้างสื่อเอกสารและการนิเทศติดตามหลายรูปแบบ มีการวิเคราะห์นโยบายสู่การปฏิบัติและใช้การทำงานเป็นทีมและแต่งตั้งคณะกรรมการวิเคราะห์นโยบาย จัดทำเอกสารแนวความคิดของพวกเราในการพัฒนา โรงเรียนของเรา จัดทำแผนการปฏิบัติการอย่างเป็นระบบ มีความชัดเจนและเข้าใจตรงกันทุกระดับ

(5) ด้านการร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม โรงเรียนได้กำหนดวิธีการจัดกิจกรรม งานโครงการ ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยเข้าร่วมเป็นกรรมการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชน ดำเนินกิจกรรมร่วมกับชุมชนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีการยกย่อง บุคคลสำคัญที่มีผลงานดีเด่นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ชาติชาย ศักดิ์คำดวง (2542: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการบริหารงานสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด ศึกษาเฉพาะกรณี โรงเรียนจตุพัตร์พิมานรัชดาภิเษก ผลการวิจัยพบว่า

(1) ด้านการประชาสัมพันธ์สิ่งแวดล้อม ปัญหาที่พบคือ บุคลากรบางคนไม่ให้ความร่วมมือเนื้อหาที่ใช้ประชาสัมพันธ์ไม่ชัดเจนและวัสดุอุปกรณ์มีน้อย เพราะขาดงบประมาณแก้ไข ปัญหาโดยให้บุคลากรทุกคนมีหน้าที่ประชาสัมพันธ์นโยบายสิ่งแวดล้อม จัดทำเอกสารและเชิญวิทยากรมาให้ความรู้เพื่อความชัดเจนในเนื้อหา จัดให้มีผู้ตรวจสอบเนื้อหาสาระก่อนนำไปประชาสัมพันธ์และควบคุมการดำเนินการให้เป็นไปโดยประหยัด

(2) ด้านวิเคราะห์นโยบายสิ่งแวดล้อมสู่การปฏิบัติปัญหาที่พบคือ บุคลากรบางส่วนไม่ให้ความร่วมมือ เนื่องจากไม่เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม แก้ไขปัญหาโดยนำบุคคลไปศึกษาดูงาน การเสริมแรงโดยการสรรหาผู้มีผลงานดีเด่นด้านสิ่งแวดล้อมมายกย่องชมเชย

(3) ด้านการดำเนินงานเกี่ยวกับบุคลากรในเรื่องสิ่งแวดล้อมปัญหาที่พบคือบุคลากรบางส่วนให้ความร่วมมือในการดำเนินงานน้อยมาก แก้ไขปัญหา โดยแต่งตั้งคณะกรรมการนิเทศให้ความช่วยเหลือในการปฏิบัติงาน และปฏิบัติการจัดกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในโรงเรียน

(4) ด้านการจัดทำแผนปฏิบัติการ การนิเทศติดตามให้ความช่วยเหลือ ปัญหาที่พบคือ การนิเทศติดตามให้ความช่วยเหลือไม่เป็นไปอย่างสม่ำเสมอตามกำหนดเวลา แก้ไขปัญหาโดยแต่งตั้งคณะกรรมการนิเทศ ติดตามให้ความช่วยเหลือขึ้นดำเนินงานและรายงานผลต่อผู้อำนวยการโรงเรียน

(5) ด้านความร่วมมือประสานกับโรงเรียนอื่น หน่วยงานอื่นๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไม่พบปัญหา เพราะได้แต่งตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบในการประสานงาน จัดบุคลากรออกให้ความรู้และให้บริการในด้านสิ่งแวดล้อมเชิงวิทยากรภายนอกมาให้ความรู้และให้บริการแก่นักเรียน

สุรเดช บุญไชโย (2542: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการบริหารงานสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดมหาสารคาม ศึกษาเฉพาะกรณี โรงเรียนมหาชัยพิทยาคาร มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการดำเนินงานปัญหาสาเหตุและการแก้ไขปัญหาการบริหารงานสิ่งแวดล้อมพบว่า

(1) ด้านบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมของสถานศึกษา โรงเรียนขาดอัตรากำลังครูได้แก้ไข ปัญหาโดยให้บุคลากรแต่ละคนรับผิดชอบงานหลายๆ ด้านงบประมาณและวัสดุไม่เพียงพอได้แก้ไข ปัญหาโดยผลิตพันธุ์ไม้ดอกไม้ประดับใช้ตกแต่งอาคารสถานที่ และรับการสนับสนุนในการตกแต่งบริเวณจากหน่วยงานราชการเอกชนและผู้ปกครองนักเรียนอีกหนทางหนึ่ง

(2) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสถานศึกษาปัญหาที่พบคือไม่สามารถที่จะให้การนิเทศได้อย่างพร้อมเพรียงกันตามเวลาที่กำหนด แก้ไขปัญหาโดยจัดให้มีการนิเทศกลุ่มย่อยภายในหมวด หรือฝ่ายต่างๆ

(3) ด้านจัดกิจกรรมรณรงค์รักษาสีสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา ปัญหาที่พบคือขาดแคลนแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการบำรุงรักษาต้นไม้ชนิดต่างๆ ในโครงการแก้ไขปัญหาดูแลรักษาพื้นที่แบบถาวร เพื่อให้สามารถดูแลรักษาพื้นที่ไม้ไว้ตลอดทั้งปี

(4) ด้านการบริหารสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาปัญหาที่พบคือ ระยะเวลา ฤดูกาลไม่สอดคล้องระหว่างการดำเนินการโครงการ กับการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมในหลักสูตรแก้ไขปัญหาดูแลรักษาพื้นที่ โดยจัดให้มีการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ไว้ก่อนการดำเนินการอย่างเพียงพอทำการปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับฤดูกาล

(5) ด้านความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม ปัญหาที่พบคืองบประมาณสนับสนุนไม่เพียงพอ ทำให้การปฏิบัติงานไม่ต่อเนื่องได้แก้ไขปัญหาดูแลรักษาพื้นที่ โดย ประชุมชี้แจง ครู อาจารย์ นักเรียน นักการให้เสียสละ และร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการรักษาสีสิ่งแวดล้อม

พึงใจ ไวยกุล (2539: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาสภาพปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร ในด้านต่อไปนี้ กิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาตามหลักสูตรสังคมศึกษา กิจกรรมเสริมหลักสูตร ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา กิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาร่วมกับชุมชนและการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่สนับสนุนการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา กลุ่มประชากรคือผู้บริหาร โรงเรียน และครูสังคมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 592 คน ใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ชุด สำหรับผู้บริหาร และครูสังคมศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า

(1) สภาพการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียน

(1.1) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาตามหลักสูตรสังคมศึกษาผู้บริหารมอบหมายให้ครูสังคมศึกษาดำเนินการ โดยจัดแยกสอนในหมวดวิชาสังคมศึกษา และบูรณาการสิ่งแวดล้อมศึกษา ในทุกรายวิชาและทุกระดับชั้นของวิชาสังคมศึกษา เน้นให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง ใช้สื่อการเรียนการสอนประเภท ข่าว บทความ จากสื่อมวลชน และใช้จุดประสงค์ของสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นเกณฑ์ในการวัดและประเมินผล

(1.2) ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ผู้บริหารแต่งตั้งบุคลากรรับผิดชอบโครงการเน้นการขยายผลจากห้องเรียนไปสู่ภายนอก และให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาสิ่งแวดล้อม วัดและประเมินผลจากการปฏิบัติของนักเรียน

(1.3) ด้านการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน ครูสังคมศึกษา วางแผนและรับผิดชอบการดำเนินงานร่วมกับชุมชน เน้นการขยายผลจากห้องเรียนไปสู่ภายนอก เพื่อการเสริมสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของโรงเรียน และชุมชน จัดนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมตามความเหมาะสมกับโอกาสวัดและประเมินผลจากการปฏิบัติตนของนักเรียน

(1.4) ด้านการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน เน้นการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่ดีเสริมสร้างการเรียนรู้ในห้องเรียนให้นักเรียนมีส่วนในการแก้ปัญหา และพัฒนาสิ่งแวดล้อมวัดและประเมินผลจากการปฏิบัติตนของนักเรียน

(2) ปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนต่างๆ ด้านส่วนใหญ่เป็นปัญหাপานกลาง

อุตร นามขร (2538: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาระดับปัญหา การดำเนินการจัดกิจกรรมรณรงค์ และรักษาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ดตามทัศนะของผู้บริหาร โรงเรียนและครูอาจารย์ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาระดับปัญหาและเปรียบเทียบระดับปัญหาการดำเนินการจัดกิจกรรมรณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีขนาดแตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า การจัดกิจกรรมรณรงค์ และรักษาสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับปานกลาง 4 ด้าน คือด้านการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ด้านการจัดกิจกรรมรณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา ด้านการบริหารงานสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาและด้านการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคลากรในสถานศึกษา ส่วนด้านที่มีปัญหาคือ ด้านความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม

เสน่ห์ คำสมหมาย (2539: บทคัดย่อ) ได้ทำเรื่อง การศึกษาการจัดกิจกรรมรณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า โรงเรียนขาดงบประมาณสนับสนุนบางอย่างขาดการจัดกิจกรรมระหว่างครูกับนักเรียน ขาดการทำงานอย่างต่อเนื่องในบางเรื่อง หากมีงบประมาณและการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องจะทำให้รณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนดำเนินไปอย่างดี

รังสิมา เจริญศิริ (2541: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัญหาการจัดกิจกรรมรณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนนทบุรี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษา และเปรียบเทียบปัญหาจัดกิจกรรมรณรงค์ และรักษาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมัธยมศึกษาโดยใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 548 คน ผลการวิจัยพบว่าการจัดกิจกรรมรณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อมรวมทุกด้านและในแต่ละด้านมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางและเมื่อแยกตามขนาดโรงเรียน พบว่าโรงเรียนขนาดเล็กมีปัญหาทุกด้าน อยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นด้านการบริหารสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา และความสัมพันธภาพระหว่างบุคลากร ในสถานศึกษามีปัญหาอยู่ในระดับน้อย ส่วน

โรงเรียนขนาดกลาง และขนาดใหญ่ต่างก็มีปัญหาทั้งเป็นรายด้าน และรวมทุกด้านในระดับปานกลาง และควรแก้ไขปัญหาโดย แสวงหาความร่วมมือ และขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการดำเนินงานดังกล่าวมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัชรเชนทร์ วงศ์รวีวัฒน์ (2542: บทคัดย่อ) ได้ศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมการณรงค์ และรักษาสิ่งแวดล้อมใน โรงเรียนตมใหญ่วิทยา อำเภอคูเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ เขตการศึกษา 11 โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ผลการศึกษาพบว่ารูปแบบการจัดกิจกรรมโรงเรียน นำนโยบายกรมสามัญศึกษามาจัดเป็นมาตรการของโรงเรียน โดยคณะกรรมการบริหารโรงเรียน และคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมจัดทำโครงการสนับสนุนมาตรการเสนองบประมาณมาดำเนินการ หลักการดำเนินงานเกิดจากความคิด ความต้องการของสมาชิกในองค์กร ทั้งนักเรียนครู อาจารย์ และชุมชน ทุกคนมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ทุกคนมีส่วนในการจัดทำ วางแผน วิเคราะห์โครงการด้านสิ่งแวดล้อม มีการประชุมมอบหมายงานชี้แจงลักษณะของงาน จัดทำเป็นคู่มือปฏิบัติงาน จัดทำปฏิทินดำเนินงาน ให้การนิเทศติดตามงานอย่างต่อเนื่อง สรุปผลงานเป็นสารนิเทศให้การยกย่อง ชมเชยเป็นขวัญและกำลังใจ มอบประกาศเกียรติคุณผลงานดีเด่น มีการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อม โดยร่วมมือกับผู้ปกครองนักเรียน องค์กรบริหารส่วนตำบล ในด้านแรงงานและงบประมาณ

วิเชียร กระพี้แดง (2543: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาสภาพปัญหาปัจจุบัน ปัญหา แนวการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาใน โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

(1) สภาพปัจจุบันการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ ทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ด้านการส่งเสริมสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคลากรในสถานศึกษา ด้านการจัดกิจกรรมการณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อม ด้านการบริหารงานสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา และด้านการร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อมทุกด้านมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ดีมาก” ปัญหาและอุปสรรคการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยภาพรวมทั้งหมด มีปัญหาและอุปสรรคอยู่ในระดับ “น้อย” มีอยู่ด้านเดียวคือ ด้านการร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม มีปัญหาอยู่ในระดับ “ปานกลาง”

(2) ข้อเสนอแนะการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ โดยภาพรวมมีดังนี้ คือ ควรจัดงานด้านวิชาการเกี่ยวกับกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้นักเรียน ได้เลือกเรียนอย่างหลากหลาย มีคณะกรรมการวางแผนการจัดการเกี่ยวกับขยะทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนให้ต่อเนื่อง ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบงานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมให้ชัดเจน และอบรมให้มีการวางแผนและการทำงานเป็นหมู่คณะ

(3) จากการสังเกตสภาพที่ปรากฏจริงของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่โดยภาพรวม สภาพที่ปรากฏทุกอย่างดีพร้อม สิ่งที่ต้องได้รับการแก้ไข คือ ห้องเรียน เรืองแสงสว่าง ห้องประชุม โรงเรียน เรืองฝุ่นละอองและห้องน้ำ / ห้องส้วม เรื่องความอับชื้น

สรุปได้ว่า ผลงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษามี 5 ด้าน คือ ด้านการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ด้านการจัดกิจกรรมรณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อม ด้านการบริหารสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา ด้านสัมพันธภาพระหว่างบุคลากรในสถานศึกษา และด้านการร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งผู้บริหาร โรงเรียนจะมีบทบาทสำคัญในการบริหารสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนให้ประสบความสำเร็จ มีครูอาจารย์ ชุมชน นักเรียนเข้ามามีส่วนร่วม โดยมีการวางแผนการจัดตั้งกรรมการรับผิดชอบ จัดอบรมและการทำงานเป็นหมู่คณะ

สำหรับการวิจัยที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศนั้น ไม่มีงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมหรือการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน โดยตรงแต่มีงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่า การที่เด็กได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีจะช่วยให้สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นได้ ส่วนการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมหรือการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่ไม่เหมาะสมก็เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา ด้านการเรียนการสอน เช่น สภาพห้องเรียน มีการสำรวจเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ของครูด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อช่วยให้เกิดการเรียนรู้ มีงานวิจัยที่ให้ข้อเสนอแนะให้โรงเรียนทุกโรงเรียนแต่งตั้งบุคลากรที่มีความสามารถและมีวุฒิเหมาะสม เป็นผู้ประสานงานด้าน โครงการสุขภาพนอกจากนี้ มีงานวิจัยเพื่อตรวจสอบมาตรฐานความปลอดภัยด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ครูตระหนักถึงความปลอดภัย ด้านสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

สรุปได้ว่า ผลการวิจัยประเด็นแรกเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นการจัดสภาพแวดล้อมให้สวยงามน่าอยู่ทดแทนสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายเป็นการจัดสิ่งแวดล้อมโดยใช้ศิลปะและศาสตร์โดยมนุษย์ซึ่งต้องอาศัยความรู้ในเรื่องของรูปแบบการใช้วัสดุที่เหมาะสม การออกแบบให้เหมาะสมกับสถานที่ที่จะต้องสร้างและที่สำคัญคือการดูแลรักษา การจัดการสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนที่เหมาะสมจะเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียนหรือครูที่พูดไม่ได้ให้นักเรียนได้เรียนรู้และปลูกจิตสำนึกให้นักเรียนรักสิ่งแวดล้อม ทำให้โรงเรียนมีคุณภาพที่มีผลน่าพอใจขึ้นสูงตามมาตรฐานที่กำหนด ดังนั้น ผู้บริหาร โรงเรียนและครูอาจารย์ควรแสดงบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ทั้ง 5 ด้าน

- (1) การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของโรงเรียน
- (2) การสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคลากรของโรงเรียน
- (3) การจัดกิจกรรมรณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน

- (4) การบริหารงานสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน
- (5) การร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม

มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี